чăваш халăх хаçачĕ

ХЫПАР

1906 çулхи кăрлачăн 21-мĕшĕнче тухма тытăннă 1918 çулхи нарăс уйăхĕнчен тĕрлĕ ятпа тухнă 1991 çулхи çурлан 30-мĕшĕнче "ХЫПАР" ятпа тепĕр хут тухма пуçланă

СССР Аслă Канашĕн Президиумĕ 1968 çулхи пуш /март/ уйăхĕн 11-мĕшĕнче "Коммунизм ялавĕ" /халĕ "Хыпар"/ хаçата "ХИСЕП ПАЛЛИ" орденпа наградăланă

"ХЫПАР" никĕслевçи Н.В.Никольский (1878–1961)

17/26423/№ Кĕçнерни кун, 2014, кăрлач (январь), 30 Хакĕ ирĕклĕ WWW.hypar.ru

Саламлатпăр

Чăваш Республикин Пуçлăхĕн 2014 çулхи кăрлач уйăхĕн 28-мĕшĕнчи 9-мĕш указĕпе килĕшӳллĕн сывлăх сыхлавĕн тытăмĕнчи тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул тӳрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн федерацин "С.Н.Федоров академик ячĕллĕ "Куç микрохирургийĕ" отрасльсен хушшинчи ăслăлăхпа техника комплексĕ" патшалăх бюджет учрежденийĕн Шупашкарти филиалĕн директорĕн çумне **Ирина Леонидовна КУЛИКОВĂНА "ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ВРАЧĔ"** хисеплĕ ят;

культурăри тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул ăнăçлă ĕçленĕшĕн Сĕнтĕрвăрри районĕнчи муниципалитетăн "Районти тавра пĕлӳ музейĕ" бюджет культура учрежденийĕн директорне **Лидия Владимировна МИЗГИРЕВĂНА,** Сĕнтĕрвăрри районĕнчи Шуршăл ял тăрăхĕнчи муниципалитетăн "Шуршăлти информаципе культура центрĕ" бюджет культура учрежденийĕн Кайри Шĕнерпуç ял клубĕн методистне **Эльвира Анатольевна НИКОЛАЕВĂНА "ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН КУЛЬТУРĂН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ĔÇЧЕНĔ"** хисеплĕ ят;

промышленноçри тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул тӳрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн Шупашкар районĕнчи "Тракторсен тата строительствăпа çул-йĕр машинисен Атăлçи центрĕ" акционерсен хупă обществин тĕп инженерне **Борис Иванович СИДЯКИНА "ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ПРОМЫШЛЕННОÇĂН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ĔÇЧЕНĔ"** хисеплĕ ят;

халăха социаллă хӳтлĕхпе тивĕçтерес енĕпе тунă тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул тӳрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн Чăваш Республикин "Çĕнĕ Шупашкар хулинчи халăха ĕçпе тивĕçтерекен центр" хысна учрежденийĕн директорĕн çумне **Лира Михайловна ДАНИЛОВĂНА "ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ХАЛĂХĂН СОЦИАЛЛĂ ХӲТЛĔХĔН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ĔÇЧЕНĔ"** хисеплĕ ят;

халăхăн йăла ыйтăвĕсене тивĕçтерес тытăмри тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн тата нумай çул тӳрĕ кăмăлпа вăй хунăшăн Элĕк районĕнчи "Элĕкри коопзаготпром" тулли мар яваплă обществăн кладовщикне **Зоя Алексеевна НИКИФОРОВĂНА "ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ХАЛĂХĂН ЙĂЛА ЫЙТĂВĔСЕНЕ ТИВĔÇТЕРЕС ĔÇĔН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ĔÇЧЕНĔ"** хисеплĕ ят;

физкультурăпа спорт енĕпе тунă тава тивĕçлĕ ĕçсемшĕн Çĕнĕ Шупашкар хулинчи муниципалитетăн А.И.Андрианов ячĕллĕ ачасене хушма пĕлӳ паракан "Ачасемпе çамрăксен пултарулăхне аталантаракан центр" бюджет вĕренӳ учрежденийĕн хушма пĕлӳ паракан педагогне **Валерий Федорович БЛАГОЧИННОВА "ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН ФИЗКУЛЬТУРĂПА СПОРТĂН ТАВА ТИВĔÇЛĔ ĔÇЧЕНĔ"** хисеплĕ ят панă.

Влаç органĕсен ыйтăвĕсемпе

Федерацин Чăваш Республикинчи тĕп инспекторĕ Геннадий Федоров федерацин территори тата Чăваш Республикин ĕç тăвакан влаç органĕсен ертӳçисемпе канашлу ирттернĕ.

Кун йĕркинче – Раççей Федерацийĕн Президенчĕн федерацин Атăлçи округĕнчи полномочиллĕ представителĕ Михаил Бабич ялан тĕрĕслевре тытакан ыйтусем. Вĕсем – вырăнти ĕç тăвакан влаç органĕсем территорири ĕçтешсемпе тачă çыхăнса ĕçлесси. Пĕлтĕр ведомствăсен хушшинчи çыхăнăва йĕркелес тата координацилес, тĕрĕслесе тата сăнаса тăрас ĕç, гражданесене хăйсен ыйтăвĕсемпе йышăнас, саккунлăхпа йĕркелĕх, социаллă пурнăçпа экономика аталанăвĕн тата информаци уçлăхĕн ыйтăвĕсемпе 11 лару ирттернĕ. «Халăх влаç тытăмĕсене ытларах шанма тытăнни – лайăх палăрăм. Çынсен çырăвĕсен тата йышăнăва килнисен шучĕпе эпир округра улттăмĕш вырăн йышăнатпăр, вĕсем хускатакан ыйтусене татса парассипе – виççĕмĕш. Ку – ырă кăтарту, – тенĕ ларура тĕп инспектор. – Çавăнпа пĕрлех кăçал пирĕн Владимир Путинăн 2013 çулхи раштавăн 12-мĕшĕнче Федераци Пухăвне янă çырăвĕнчи пуçарусене пурнăçа кĕртес енĕпе тăрăшса ĕçлемелле».

Сăмах çавăн пекех Раççей Президенчĕн çу уйăхĕнчи указĕсем мĕнле пурнăçа кĕрсе пыни çинчен те пулнă. Пĕтĕмлетӳре регион влаçĕсем ку енĕпе хăйсен тивĕçĕсене чыслăн пурнăçланине палăртнă. Республика округри общество пĕлтерĕшлĕ проектсене пурнăçлас тĕлĕшпе пуçаруллă ĕçлет. Чăваш Ен кăçал 10 проектран 8-шне хутшăнать.

Канашлура инфекци чирĕсене анлă сарăлма парас мар тесе профилактика мероприятийĕ ытларах ирттерме, çакăншăн яваплă çынсенчен çирĕпрех ыйтма йышăннă.

■ **А.СТЕПНОВ**

Пĕтĕмлетӳ

Патăрьелсен сатурлăхĕ чакман

Ёнер республика Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев Патăрьел районĕнче пулчĕ. Малтанах çĕр улми çитĕнтерессипе паха опыт пухнă «Батыревский» акционерсен хупă обществин ĕç-хĕлĕпе паллашрĕ.

Вăл – республикăри малта пыракан хуçалăхсенчен пĕри. Унăн производство кăтартăвĕ курăмлă. Иртнĕ çул çанталăк шăрăх тăчĕ пулин те кашни гектартан тырă – 25,9, çĕр улми 274 центнер пухса кĕртнĕ. Предприяти вăтамран 80 çынна ĕç вырăнĕпе тивĕçтерет. Мăйракаллă шултра выльăх – 600 яхăн, çав шутра сăваканни 280 пуç. Иртнĕ çул кашни ĕнерен вăтамран 5406 кг сĕт сунă.

Общество ертӳçи Петр Ялуков республика Пуçлăхне пахча çимĕç, тыр-пул управĕн хуçалăхне кăтартрĕ. «Пирĕн 7 хранилище, – терĕ вăл. – Кунта 1080 тонна çĕр улми вăрлăхĕ ăнăçлă хĕл каçать. Управлăхри сывлăш температурине пĕр пек тытса тăратпăр».

М.Игнатьев Патăрьелти культура центрĕнче канашлу ирттерчĕ. Унта ял тăрăхĕсен пуçлăхĕсем, медицина, вĕренӳ, культура, ял хуçалăх, промышленноç предприятийĕсен ĕçченĕсем хутшăнчĕç. Район администрацийĕн пуçлăхĕ Николай Глухов хăйĕн докладĕнче социаллă пурнăçпа экономикăн 2013 çулхи аталанăвне тишкерчĕ, районăн кăçалхи тĕллевĕсене палăртрĕ.

«Бюджетăн тупăшсен пайĕ пĕлтĕр виçĕм çулхинчен 17,9% пуянрах пулнă, – терĕ вăл. – Налук ытларах пухнă. Пурăнмалли çурт-йĕр нумайрах тунă. Вунă ял тăрăхĕнчи çĕнĕ 18 урама çутă кĕртнĕ. Мĕн пур харпăрлăхлă хуçалăхсем кредит илесси çуллен ӳссе пырать. «Земство тухтăрĕ» программа ăнăçлă пурнăçланать: районта 31 врач ĕçлеме тытăнчĕ. Çавна май тухтăрсен шучĕ 10% хушăнчĕ. Вĕсен уйăхри ĕç укçи 25295 тенкĕпе танлашрĕ».

Район пуçлăхĕ ытларах лайăххине каларĕ. Çапах та хăш-пĕр çитменлĕх çинче те чарăнса тăчĕ. Тĕслĕхрен: районти ял хуçалăх, вăрман ĕçченĕсен кăрлач-чӳкра уйăхри вăтам ĕç укçи 9184 тенкĕпе кăна танлашнă. Ку – республикăри АПКра, вăрман тата сунар хуçалăхĕнче вăй хуракансен вăтам кăтартăвĕнчен 13,6% пĕчĕкрех. Çакна мĕнле ăнлантармалла-ха? Ăна ЧР пурлăх тата çĕр хутшăнăвĕсен министрĕ Светлана Енилина уçăмлатрĕ. «Район организацийĕсенче ĕçлекенсен ĕç укçи республикăн вăтам кăтартăвĕнчен 30,7% пĕчĕкрех курăнать, – терĕ вăл. – Ку чăнлăхпа килĕшсе тăманни куç кĕрет. Çынсене шалу хут çине çырнинчен чылай ытларах параççĕ. Апла пулин те мĕн чухлĕ ĕçлесе илнине тĕрĕс кăтартмаççĕ. Çапла вара шалуран уйрăм çынран тытакан налук та сахалрах пуçтарăнать. Ĕçлекене аван тӳлемесен республикăра пин çын пуçне груз турттаракан автомашина туянас енĕпе – пĕрремĕш, çăмăл автомашина сутăн илессипе тăваттăмĕш вырăн йышăнаймастăр ĕнтĕ».

Республика Пуçлăхĕ районăн демографи лару-тăрăвĕ лайăхланнине палăртрĕ. Вун пĕр уйăхра кашни 1000 çын пуçне 15,1 ача /республикăра – 14/ çуралнă. Районта пурăнакансем кашни 1000 çын пуçне 2012 çулта – +0,6, 2013 çулта +1,3 /республикăра – +0,8/ хушăннă. 83 мăшăр çемйи салannă. Ку хисеп те республикăн вăтам кăтартăвĕнчен пĕчĕкрех.

Районта сĕт суса илесси виçĕм çулхинчен 0,4% чакнă, мăйракаллă шултра выльăх кĕтĕвĕ – 5,1%. «Сутлăх сĕт хакĕ чылай хăпарчĕ, – терĕ Н.Глухов. – Мĕн пур харпăрлăхлă хуçалăхсен ĕне усрас туртăмĕ каллех вăйланчĕ. Выльăх шутне ӳстерес тĕллевпе çĕнĕ фермăсем тума тĕллевленетпĕр».

Хальхи вăхăтра районта сĕт пухакансем кашни килограма 20-21 тенкĕлле туянаççĕ. Ку хак пирки республика Пуçлăхĕ: «Мĕншĕн йӳнĕлле парса яратăр, – терĕ. – Паян сутлăх хак 25 тенкĕрен кая пулмалла мар».

М.Игнатьева муниципалитет йĕркеленĕвĕн куçман пурлăхĕпе усă куракансем аренда тӳлевне мĕншĕн вăхăтра куçарманни, район больницин стационарĕнче сипленекенсене çитерекен апат пахалăхĕ кăсăклантарчĕ. Район çут çанталăк газĕшĕн парăмлă. Унпа вăхăтра татăлмасан вăл е ку пурăнмалли çурта газ парса тăма пăрахас хăрушлăх пур. Республика Пуçлăхĕ 2,5 млн тенкĕ парăма çывăх вăхăтра пĕтерме ыйтрĕ.

ЧР экономика министрĕ Владимир Аврелькин районти пĕчĕк тата вăтам 71 предприятире пурăнма кирлĕ чи пĕчĕк укçа виçинчен сахалрах ĕç укçи панине пĕлтерчĕ. Ку тĕслĕх те бизнесменсем чăн-чăн шалу мĕн чухлĕ пулнине пытарни мар-и? Çавнашкал предприятисенчен «Мастерок», «Уют», «Агролес» обществăсене те асăнчĕ. Патăрьелти «Светлана», Первомайски ялĕнчи «Мечта» лавккасенче саккуна пăсса сутнă эрех тупнă. Аптекăсенче медицина спирчĕпе эмел хутăшне /«фанфурик»/ виçесĕр нумай сутни пирки те сăмах пулчĕ.

ЧР Патшалăх Канашĕн Председателĕн çумĕ – Экономика политикин, агропромышленноç комплексĕн тата экологи комитечĕн председателĕ Олег Мешков район республикăн экономика ăмăртăвĕнче малти вырăна йышăннине, çапах та ĕçре хăш-пĕр çитменлĕх пуррине палăртрĕ. «Патăрьелсем – хастар та ĕçчен, вăй хурсан кирек мĕнле чăрмава та пĕтереççĕ», – терĕ.

Республика Пуçлăхĕ канашлăва пĕтĕмлетсе районăн 2013 çулхи аталанăвне лайăх хак пачĕ, кăçал пысăкрах çитĕнӳ тума ыра сунчĕ.

■ **Юрий МИХАЙЛОВ**

КУН хыççăн КУН

☎ 56-04-26

«Йĕлтĕр йĕрĕ» старт илет

Вырсарни кун нарăсăн 2-мĕшĕнче Чăваш Енре «Раççей йĕлтĕр йĕрĕ» ăмăрту старт илет. Çĕр-шыври чи пĕлтерĕшлĕ спорт мероприятийĕ пирĕн республикăра 10-мĕш хут иртĕ.

ЧР Физкультурăпа спорт министерстви пĕлтернĕ тăрăх – пĕлтĕр Чăваш Енри чупăва 48 пин çын хутшăннă, тĕп хулари «Шупашкар: 500 çул» паркри тĕп старта 12 пин йĕлтĕрçĕ тухнă. Юлашки вăхăтра Пĕтĕм Раççейри спорт уявне миллион ытла çын хутшăнать. Яш-кĕрĕмпе хĕр-упраçа спортпа туслаштарас тата сывă пурнăç йĕркине тытса пыма хăнăхтарас тĕллевпе йĕркелекен йăлана кĕнĕ «Раççей йĕлтĕр йĕрĕ» чупу кашни район-хулара иртĕ. Ăмăртура яланхи пекех предприяти-организаци, влаç органĕсемпе ведомствăсен ертӳçисем VIP-чупăва тухĕç, 20 çултан кĕçĕнрех яшсемпе хĕрсем – 5, арçынсемпе хĕрарăмсем 10 км ăмăртĕç. Профессионалсемпе спорта юратакансем, ветерансемпе ачасем те уйрăм ушкăнра тупăшĕç.

А.МИХАЙЛОВ.

Культура вучахĕ хĕмлентĕр

Культура çулталăкне халалласа Элĕкри тĕп библиотекăра «Культура вучахĕ хĕмлентĕр ялан» кĕнеке куравĕ уçăлнă.

Раççей культури тĕрлĕ енлĕ те пуян. Акă И.Кондаковăн, Д.Лихачевăн, Ю.Лотманăн тата ытти паллă ăсчахăн ĕçĕсем вырăс культурин кун-çулĕпе туллин паллаштараççĕ. Уйрăмах Ю.Рябцевăн пирĕн çĕр-шыв культурин пин çул каяллахи аталанăвне сăнлакан кĕнеке вулакансемшĕн кăсăклă.

Тăван ен культури çинчен «Развитие культуры Чувашии», «Чувашия: история и культура», «Мир чувашской культуры», «Культура чувашского края» кăларăмсенче тĕплĕн çырса кăтартнă, çавăн пекех В.Сбоев, А.Ефимов, Н.Муратов, Д.Мадуров кĕнекисенче чăваш халăхĕн йăли-йĕркипе, уявĕсемпе, ал ăсталăхĕпе, ӳнерĕпе паллашма май пур. «Чăваш Республикин Президенчĕн библиотеки» ярăмпа кун çути курнă кăларăмсем те пурин кăмăлне тивĕçтерĕç.

О.МАСЛОВ.

"01" вырăнне – "101"...

Кăрлач уйăхĕн 27-мĕшĕнчен пуçласа васкавлă службăсене "101", "102", "103" тата "104" номерсемпе шăнкăравламалла. Çак улшăнусем РФ Çыхăну тата массăллă коммуникацисен министерствин хушăвĕпе килĕшӳллĕн пурнăçа кĕреççĕ.

Виçĕ цифрăллă номерсем çине тапхăрăн-тапхăрăн куçма палăртнă. Малашне эпир пурте лайăх пĕлекен номерсем çумне малтан 1 хушмалла. Тĕслĕхрен: пушар службине тата МЧС органĕсене шăнкăравлас тесен "101" пусмалла, полицие чĕнмешкĕн – "102", васкавлă медицина пулăшăвĕ кирлĕ чухне – "103", авари газ службине – "104". Пĕрлехи çăлав службин номерĕ малтанхи пекех юлать: "112". Çак номерпе стационар тата карас телефонĕсенчен те шăнкăравлама юрать.

Çĕнĕ тытăм çине хăçан куçасси карас çыхăнăвĕн операторĕсем техника тĕлĕшĕнчен хатĕрленсе çитнинчен килет. Ку ĕçе вĕçличчен малтанхи "01, "02", "03", "04" номерсене те пăрахăçламаççĕ.

И.БЕЛОВА.

«Фитнес-аэробика – пĕчĕккисем валли»

Çак ятпа Шупашкарти 108-мĕш «Юмах» ача садĕнче проект пурнăçланать. Музыкăпа ритмика занятийĕсенче хĕр ачасем ташлама вĕренеççĕ тата аэробика уйрăмлăхĕсене ăша хываççĕ.

ЧР фитнес-аэробика федерацийĕ (президенчĕ – Оксана Вербина) пулăшнипе пурнăçланакан проекта ача садĕнчи физкультура инструкторĕ К.Сергеева ертсе пырать. Нумаях пулмасть пĕчĕк пикесем хулара иртнĕ спорт уявĕнче хăйсен ăсталăхĕпе паллаштарнă. Аэробикăра пуçламăш утăм тăвакан çамрăк спортсменсене йĕркелӳçĕсем тĕрлĕ парнепе хавхалантарнă. Вĕсен вĕрентекенне, «Профи-аэробика» номинацире палăрнăскере, Хисеп хучĕпе тата медальпе чысланă. Кăшт ăсталăх пухнă хыççăн çитес çул маттур ачасем ăмăртусене хутшăнас тĕллевлĕ.

Е.АНДРЕЕВ.

Мандаринпа кăна çырлахман

Шупашкарти павильонсенчен пĕрне каçа хирĕç çамрăк çын кĕнĕ. Мандарин туяннă. Анчах тухса кайма васкаман...

Сутуçă тепĕр çынна таварпа тивĕçтернĕ май ун çине пăхса тăман çав ĕнтĕ. Çак самантпа усă курса йĕкĕт сĕтел урлă кармашса сутуçă саппунĕн кĕсйинчен укçа хутаçне кăларса илнĕ. Унта вара кунĕпе тавар сутса пухăннă 15 пин тенкĕ пулнă.

Çамрăк çын тулалла васканă. Сутуçă – ун хыççăн. Çăмăл машина патне пырса тăнă йĕкĕте укçана тавăрса пама хушнă. Лешĕ аптраса ӳкмен, хĕрарăм еннелле утнă. Сутуçă, паллах, шикленнĕ, лавккана тарса кĕнĕ, унтан полицие шăнкăравланă. Вăрă йĕркелĕх хуралçисем килессе кĕтсе тăман, машинине хăварсах тарнă. Пакунлисем автомобиль патĕнче засада та йĕркеленĕ – çук, йĕкĕте кĕтсе илеймен.

ВАЗ хуçине темиçе кунран килĕнче тытса чарнă. Шупашкар районĕнчи ял çамрăкĕ иккен. Шар курнă сутуçă ăна палласа илнĕ. Вăрланă укçана та тупнă. Чăн та, пĕтĕмпех мар, 10 пин тенкĕ çеç юлнă, ыттине йĕкĕт тăкаклама ĕлкĕрнĕ.

К.АНТОНОВ.

Çанталăк çинчен

Паян ăмăр çанталăк пулать. Çил анăçран çеккунтра 6 метр хăвăртлăхпа вĕрет. Сывлăш температури **кăнтăрла 22, каçхине 22 градус сивĕ.** Атмосфера пусăмĕ 775 мм, сывлăшри нӳрĕк 65 процент.

Кун тăршшĕ 8 сехет те 28 минут.

ПУБЛИЦИСТ ШУХĂШĔ

ÇĔРĔН ХУÇИ ПУЛМАЛЛАХ

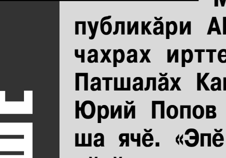

Чăваш Ен Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев республикăри АПК ĕçченĕсемпе анчахрах ирттернĕ тĕл пулура ЧР Патшалăх Канашĕн Председателĕ Юрий Попов каланă сăмах шухăша ячĕ. «Эпĕ те, республика Пуçлăхĕ те – аграрниксем, анчах ял хуçалăхĕн пĕлтĕрхи пĕтĕмлетĕвĕ япăх, кăтартусем каялла туртаççĕ», – терĕ Юрий Алексеевич.

Халăх хуçалăхĕн ытти отраслĕпе танлаштарсан уй-хир ĕçĕ çанталăк условийĕпе тӳрремĕнех çыхăннă. Вăраха кайнă йĕпе-сапана пула иртнĕ кĕр çĕр улми нумай юлчĕ. Апла пулин те чылай хуçалăх «иккĕмĕш çăкăра» вăхăтра кăларса пухма ĕлкĕрчĕ. Çакна хресченсем çĕр-аннемĕре чăн-чăн хуçалла чĕререн юратнипе, хăйсен тивĕçне тĕрĕс ăнланнипе сăлтавламалла пулĕ. Шел те, ку вăл – темиçе процент çеç.

Ял халăхне халĕ ĕлĕкхи пек хушса «ур-ра!» кăшкăрашса ĕçлеттереймĕн. Колхоз-совхоз арканнăранпа çĕртен писме тытăннă вăл. Çĕр-аннемĕре чунпа парăнса, юратса ĕçлекен çын сахал. Ăна хисеплесси юна-чуна куçтăр тесен вун-вун çул тăрăшмалла. Çак ĕçе пепке çуралсанах тытăнмалла. Пурнăçра вара урăхларах пулса тухать. Ашшĕ-амăшĕ ачисене: «Хамăр тертленни те çитет, ялта ан нушаланăрах. Хулара вырнаçса çăмăлрах ĕç тупăр», – тет.

Çамрăка самантрах е эрне-уйăхрах тăван еншĕн тăрăшма вĕрентеймĕн. Ку – тĕплĕн шухăшласа, ырă тĕслĕхсемпе çирĕплетсе-витерсе кунран-кун, çултан-çул тумалли ĕç. Çавăнпа та, Юрий Алексеевича хуравласа республика ертӳлĕхĕ те йывăр çав вăхăтра мĕнех тăвайнă пулĕччĕ-ши тейĕттĕм.

Çакна каласа хăварас килет. Ял çынни халĕ кӳршине те укçа памасăр пулăшасшăн мар. Хушса тӳлемесĕр хире утăм та тумасть. Ку енĕпе пур ял хуçалăх пĕрлешĕвĕ те хăй тĕллĕн вăй çитереймĕ, çавăнпа та ку ыйтăва Правительство шайĕнче пăхса тухмаллаччĕ, «нимене» хутшăнакансене хавхалантарма субсиди уйăрмаллаччĕ. Вара çухату калăпăшĕ чакатчех. Пĕлетпĕр: нухрат темĕн чухлĕ пулсан та этем ăна çиеймест, çăкăрсăр, çĕр улмисĕр, ытти çимĕçсĕр вара пĕр кун та пурăнаймасть.

Иртнĕ ĕмĕр вĕçĕнче ял çыннин çĕр лаптăкне пĕрер гектара çитерчĕç. Пурне те кирлехчĕ-ши çавăн чухлĕ? Ватăсем, çемьере вăй питти çын çукран иккĕленнĕрен, тăхтас, кампа та пулин канашлас шухăшлăччĕ. Халĕ хăш-пĕр сĕмсĕр вĕсен пайне харпăрлăха куçарас та сутса пуяс тесе вĕткеленет. Çав вăхăтрах хушма хуçалăха аталантарма лаптăк çитменрен вĕчĕрхенекен те пур. Унашкаллисем çĕре пусă çаврăнăшне йăлтах кĕртсе пĕтерме районсенче ытларах тĕл пулаççĕ. Нумай ял тăрăхĕнчи анасене вара çу кунĕсенче çум курăк пусса илнĕ.

Аграрниксен тĕл пулăвĕнче ЧР ял хуçалăх министрĕ Сергей Павлов кунашкал лаптăксем республикăра 49 пин гектар йышăннине пĕлтерчĕ. Хуçи çук иккен вĕсен. Кунта пай çĕрĕсем те кĕреççĕ. Ут тытма, ансат техника-мотоблок туянма вăй çитерейменнисем /теприсем укçа çитсен те ăна илмеççĕ/ вĕсене каялла тавăрса параççĕ.

Çĕр пурнăç тыткăчи пулнине лайăх ăнланакансем ĕлĕк пуç хума та хатĕр пулнă. Ана пайланă, чикке палăртнă чухне халĕ те хĕрӳ тавлашусем сиксе тухаççĕ. Ырлăхĕпе усă курнă, тупăшне пайланă чухне уйрăмах. Укçа патне шапа та алă тăсать тенешкел, таçтан-муртан «çĕнĕ» хуçасем тупăнаççĕ. Çакнашкал лару-тăру çинчен «Хыпарăн» 3-мĕш номерĕнчи «Çурăк валашка умĕнче...» статьяра тĕплĕн çырса кăтартнăччĕ.

Лаптăкра чакаланма юратман, пахча ĕçне мăшăрĕсене шанакан арçын нумайланчĕ. Çавăнпах пулĕ Канаш районĕнчи Уçырмара мотоблокпа хĕрарăмсем усă кураççĕ, ăна ĕçлеттерме пĕлменнисем пĕчĕк суха пуçне йышпа туртса çĕр улми лартаççĕ, вăхăт çитсен – купалаççĕ. Калăн – вăрçă вăхăчĕ.

Çĕр улми, пахча çимĕç, ытти культура çитĕнтересси хăйсен тивĕçĕ пулнине манчĕç-ши /хăшĕпĕри сухан та лартмасть, кишĕр те акмасть/ – кĕркунне хулана кайса туянаççĕ. «Колхоз уйĕнче пĕр эрне ĕçленçи тăватăп та – çĕр улмине процент шучĕпе килех килсе параççĕ. Еплерех шултра тата», – тет ялти пĕлĕшĕм.

Юлашки çулсенче инвесторсем, усламçăсем ял енне çаврăнса пăхма тытăнчĕç. Йывăрлăх тӳсекен те пур. Николай Адер усламçă та Çĕмĕрле районĕнчи тăван ялĕнче суту-илӳ центрĕ тунă, ял хуçалăх пĕрлешĕвĕ йĕркеленĕ. Влаçрисем хавхалантарман пирки хăй пуçарнă ырă ĕçе малашне аталантарасшăн мар. Çакăн çинчен редакцие кĕрсех пĕлтерчĕ.

«Çĕр хăйне тăрăшса тата пĕлсе пăхнине кăмăллать... Çĕрĕн хуçи яланах пулмалла!» – тенĕ ЧР Пуçлăхĕ Михаил Игнатьев Патшалăх Канашне янă Çырура.

Çапла пултăрччĕ.

■ **Валентин ГРИГОРЬЕВ**

Сывлӑх сыхлавӗ

Тӗллев тӳрре тухнӑ

Кӑрлач уйӑхӗн 28-мӗшӗнче Чӑваш Ен Пуҫлӑхӗ Михаил Игнатьев медицина каяшӗсене централизациленӗ майпа тирпейлекен участока хута яма хутшӑнчӗ. Сӑмах май, унашкалли Раҫҫейре халӗччен пулманччӗ-ха.

сар.ru сайчӗн сӑн ӳкерчӗкӗ

Республика Пуҫлӑхӗ палӑртнӑ тӑрӑх – медицина каяшӗсене тирпейлекен предприяти тумашкӑн бюджет тулашӗнчи укҫа-тенкӗпе усӑ курас йӗркене вӑл Чӑваш Республикин Патшалӑх Канашне иртнӗ ҫулхи нарӑс уйӑхӗнче янӑ Ҫырура хускатнӑ. Тӗллеве ЧР Сывлӑх сыхлавӗпе социаллӑ аталану министерстви пурнӑҫа кӗртнӗ.

Каяшсене ҫапла майпа тирпейлени сывлӑх сыхлавӗнче тӑрӑшакансен ӗҫне палӑрмаллах ҫӑмӑллатать, мӗншӗн тесен халӗччен вӗсене алӑ вӗҫҫӗн уйӑрма тата сиенсӗрлетме тивнӗ.

Михаил Игнатьев шухӑшӗпе – ҫӗнӗлӗхӗн малашлӑхӗ пысӑк: сывӑх вӑхӑтра кунта республикӑри медицина учрежденийӗсенче пухӑннӑ ҫакнашкал япаласене тата биоматериала тирпейлеме тытӑнӗҫ. Унсӑр пуҫне сиенсӗрлӗх ыйтӑвне татса панӑ: халӗччен вӗсене хулари ҫӳп-ҫап вырӑнне турттарнӑ, унта мӗн пулса иртнине пӗлместпӗр. Медицина учрежденийӗсен дезинфекци хатӗрӗсем туянмашкӑн та тӑкакланмалла пулмӗ, малтанласа шутланӑ тӑрӑх ҫакна валли бюджет икӗ хут сахалрах укҫа уйӑрӗ.

Асӑннӑ учреждени Васкавлӑ медицина пулӑшӑвӗн больниципе юнашар вырнаҫнӑ. Унӑн проектне ЧР Сывлӑх сыхлавӗпе социаллӑ аталану министерствипе «Киль» ГМК» /Мускав хули/ акционерсен хупӑ обществин уйрӑм ҫын – патшалӑх партнерлӑхӗпе килӗшӳллӗн пурнӑҫа кӗртнӗ. Пӗрремӗш тапхӑрти техника оборудованийӗ валли хывнӑ инвестици 40 млн тенкӗпе танлашнӑ.

Каяшсене – «Б» тата «В» ушкӑнрисене, ҫав шутра биологи тӗлӗшӗнчисене – вӗтетмешкӗн тата сиенсӗрлетмешкӗн Италире туса кӑларнӑ пысӑк технологи оборудованийӗпе автомат циклӗпе усӑ курассӗ.

Асӑннӑ участокра вырнаҫтарнӑ техникӑн уйрӑмлӑхӗ ӗҫ тухӑҫлӑхӗ пысӑккипе /хӑвачӗ – 150 кг/сехет/ тата экономика эффективлӑхӗпе кӑна мар, экологи тасалӑхӗ енӗпе унпа танлашаканни пулманнине те уйӑрласа тӑрать, вӑл СанПиН ыйтнине туллин тивӗҫтерет тата тӑван тавралӑхшӑн сиенсӗр шутланать.

Ӗҫ-хӗлӗн принципӗ ансат: стерилизациленӗ герметика камерӑра кусакан тата куҫман ҫӗҫӗсемлӗ хӑватлӑ ротор пулӑшнипе каяша вӗтетсе ҫӑра пӑсра 151 градус вӗрире тытассӗ.

Тирпейленӗ хыҫҫӑн кӑларнӑ япалана экологи тата тулаш енчен хаклас тӑк вӑл таса, вӗтӗ, пӗр тӗслӗ, шывсӑр, шӑршӑсӑр. Пӳлӗм температури таран сивӗтнӗскер каяшсен 4 ушкӑнӗпе /сахал сиенлисемпе/ пӗр килет. Ӑна ҫунтарма е йӑлари хытӑ каяшсен полигонне турттарма, асфальт тата тротуар плитки тумашкӑн яма юрать.

ЧР сывлӑх сыхлавӗпе социаллӑ аталану министрӗ Алла Самойлова ҫирӗплетнӗ тӑрӑх – пирӗн хутлӑхри медицина учрежденийӗсенче ҫултаlӑкра 6 пин тонна ҫакнашкал каяш пухӑнать. Оборудовани хӑвачӗ пӗр ҫаврӑмра /вӑл 30-60 минута тӑсӑлать/ 150 кг тирпейлеме май парать.

Иккӗмӗш тапхӑр валли 100 млн тенкӗ кирлӗ пулать, кунта хӑватлӑрах тата тепӗр конвейер вырнаҫтарма палӑртнӑ. Ун чухне республикӑри мӗн пур медучрежденин каяшне тирпейлеме май килӗ. Тен, кӳрші регионсен те ҫак пулӑшупа усӑ курас тейӗҫ.

Михаил Игнатьев Васкавлӑ медицина пулӑшӑвӗн больницин стационарне ҫитсе курнӑ, электрон регистратура, физиотерапи, неврологи, ультрасасӑ диагностикин уйрӑмӗсен ӗҫӗ-хӗлӗпе паллашнӑ. Паллах, ҫитменлӗхсене те асӑрханӑ: республика Пуҫлӑхӗ пандуссене чӑнкӑ вырнаҫтарни кӳмепе ҫӳрекен сусӑрсемшӗн мелсӗррине аса илтернӗ. Вӑл пациентсемпе тӗл пулнӑ, хӑйсене епле сиплени, апатлантарнипе интересленнӗ, хӑвӑртрах сывалса тухмашкӑн ӑнӑҫу суннӑ.

■ Валентина СМИРНОВА

Ӳсӗм пур. Пурнӑҫламалли те пайтах

Министрсен Кабинечӗн сайчӗн сӑн ӳкерчӗкӗ

Иртнӗ ҫул Куславккасемшӗн те ҫӑмӑл килмен. Пур пӗрех алӑ усман халӑх: чылай отрасльпе сферӑри ӳсӗм республикӑн вӑтам кӑтартӑвӗнчен те пысӑкрах. Хӑш-пӗр енӗпе район лайӑххисен шутӗнче те. Анчах вӑраха ямасӑр татса памалли те сахал мар кунта. Чӑваш Республикин Министрсен Кабинечӗн Председателӗ Иван Моторин ӗҫри хастарсене хавхалантарма, район аталанӑвӗпе паллашма, йывӑрлӑхран тухмалли ҫул-йӗре пӗрле палӑртма Куславкка тӑрӑхӗнче пулнӑ.

Премьер-министр малтанах Куславкка районӗн И.Е.Виноградов ячӗллӗ тӗп больница коллективӗпе тӗл пулнӗ. Кунти ӗҫ-хӗле, тӗрӗсрех – 2012 ҫултанпа тӑсӑлакан юсав тӑрӑмӗпе кӑсӑкланнӗ. Больницӑра пысӑк квалификациллӗ сиплевҫӗсем тӑрӑшассӗ. Ҫакна кунти пациентсем те ҫирӗплетессӗ. 7 врач – аслӑ категориллӗ специалист, 9-шӗн – пӗрремӗш. Виҫҫӗшӗ Чӑваш Республикин тава тивӗҫлӗ врачӗ. Штат расписанийӗнче – 335 должноҫ. Анчах чылайӑшӗ вакантлӑ: ӗҫрентгенолог, пӗтӗмӗшле практика врачӗ, акушер-гинеколог, эндокринолог, хирург, физиотерапевт, участоки педиатр, фтизиатр тата ытти сиплевҫӗ – пӗтӗмпе 17. Врач кадрӗсен дефицичӗ – 48%. Аслӑ пӗлӳллӗ ҫамрӑк сахал вӗсен хушшинче. 40 ҫула ҫывхараканнисем – виҫҫӗн. Ытларахӑшӗ ҫур ӗмӗр урлӑ каҫнисем. Вӗсен, паллах, опычӗ пысӑк. Анчах вӗсене улӑштаракансем, вӗсенчен ӑсталӑха вӗренсе пыракансем темшӗн килмессӗ. Пӗлтӗр кӑна ӗҫрен хӑйӗн ирӗкӗпе хӑтарма ыйтса 15 ҫын хут ҫырнӑ, вӗсен вырӑнне килнӗ 9 специалистсен кӑна йышӑннӑ. Вӑтам сывӑхри специалистсен дефицичӗ – 24%. 1906 ҫулта уҫӑлнӑ сиплев учрежденийӗн историйӗ пуян. Ҫак тапхӑрта пин-пин ҫынна сыватнӑ. Вун-вун тухтӑр тӗрлӗ наградӑна тивӗҫнӗ. Халӗ мӗншӗн ҫапла килсе тухнӑ? Премьер-министр у ыйтупа уйрӑммӑн ӗҫлемеллине палӑртрӗ.

Федераци сывлӑх сыхлавне модернизацилемелли программипе килӗшӳллӗн больницӑн сиплев корпусне 2012 ҫулхи ҫӗртме уйӑхӗнче юсаса хӑтлалатма тытӑннӑ. Йышӑну, реанимаци, хирурги уйрӑмӗсене, операци блокне юсанӑ та ӗнтӗ. Ҫак тӗллевпе ун чухне федерацие республика бюджечӗсенчен уйӑрнӑ 12,5 млн тенкӗпе усӑ курнӑ. Пӗлтӗр поликлиника тӑррине ҫӗннипе /1,2 млн тенкӗлӗх/ улӑштарнӑ. Юсав кӑҫал та пырать. Врачсем пациентсене йышӑннӑ чухнех строительсем те кунта тӑрӑшассӗ. Вӗсем пӗлтернӗ тӑрӑх – сиплев корпусӗпе поликлиникӑна тӗпрен юсассине хальтерех вӗҫлемелле.

Унтан И.Моторин Раҫҫей Федерацийӗн Пенси фончӗн Куславкка районӗнчи управленийӗн ҫӗнӗ ҫуртне уҫма хутшӑнчӗ. «Пире килсе ҫӳреме меллӗ, – терӗҫ ватӑсем. – Пӳлӗмсем ҫутӑ, хӑтлӑ. Кунта ӗҫлекенсем хӑйсене ҫынсемпе кӑмӑллӑ тытассӗ. Ыйту сиксе тухсан – ҫийӗнчех пулӑшаҫҫӗ...» Ватӑсем республика тата район ертӳлӗхне хӑйсемшӗн ҫапла тӑрӑшнӑшӑн чӗререн тав турӗҫ.

Куславкка хулинчи Совет Союзӗн Геройӗ А.Лёнкин ячӗллӗ урампа кунти тӑкӑрлӑксен микрорайонӗнче 40 ҫул ытла нимӗнле ҫӗнӗ ҫурт та ҫӗкленмен. Халӗ, акӑ, ӑна пурӑнмалли ҫӗнӗ ҫуртсен тӑрӑхӗ теме пулать. Ункчен ҫынсем мӗнле условисенче пурӑннине 1930-1940 ҫулсенчи бараксем ӗненмелле кӑтартса парассӗ. Вӗсен шӑпи паллӑ: пӑсма йышӑннӑ. Кӗҫех ҫав вырӑнсенче хӑтлӑ, нумай хваттерлӗ ҫуртсем ҫӗкленӗҫ. Иван Моторин кӑрлач уйӑхӗн 28-мӗшӗнче 30 хваттерлӗ ҫуртра пурӑнма тытӑнакансене уҫӑсем пачӗ /*сӑн ӳкерчӗкре*/. Ҫурта Ҫӗрпӳри «ПМК-8» ООО /генеральнӑй директорӗ В.Ижелеев/ строительсем кӗске вӑхӑтра тата пысӑк пахалӑхпа ҫӗкленӗ. Ҫӗнӗ хваттер хуҫисене Иван Моторин премьерпа Куславкка район администрацийӗн пуҫлӑхӗ Валентин Колумб ӑшшӑн саламларӗҫ. Валентин Николаевич ку ыйтӑва малашне те кун йӗркинчен кӑлармассине шантарчӗ.

Каярах «Колизей» культурӑпа кану центрӗнче районта хула ертӳлӗхӗсем, тӗрлӗ шайри депутатсем, предприятисемпе хуҫалӑхсен, вӗренӳ, культура, сиплев учрежденийӗсен директорӗсем, ял тӑрӑхӗсен пуҫлӑхӗсем районӑн иртнӗ ҫулхи социаллӑ пурнӑҫӗпе экономика аталанӑвне кӑҫалхи умри тӗллевсене пӗтӗмлетме-сӳтсе явма канашлӑва пухӑнчӗҫ.

■ Юрий СТЕПАНОВ

Уйӑхлӑх

Ҫӗр-ҫӗр ҫын тупӑшӗ

Кӑрлачӑн 23-мӗшӗнче Тӑван ҫӗр-шыв хӳтӗлевҫин кунне халалланӑ Пӗтӗм Раҫҫейри спорт тата оборона-массӑллӑ ӗҫсен уйӑхлӑхӗ пуҫланчӗ.

Кӑшарни хыҫҫӑн ҫанталӑк самаях сивӗтрӗ пулин те Вӑрнар районӗнче календарлӑ планпа палӑртнӑ пур мероприятие те вӑхӑтра тата йӗркеллӗ иртересӗҫ. Ҫакӑн ҫинчен пире район администрацийӗн социаллӑ пайӗн ертӳҫин ҫумӗ, Чӑваш Республикин физкультурӑпа спортӑн тава тивӗҫлӗ ӗҫченӗ Сергей Политов пӗлтерчӗ.

– Поселокри физкультурӑпа спорт комплексӗпе вӑрман хутлӑхӗнчи илемлӗ те анлӑ вырӑнта нарӑсӑн 2-мӗшӗнче пуҫланакан «Раҫҫей йӗлтӗр йӗрӗ – 2014» массӑллӑ чупӑва кӑҫал нихӑҫанхинчен те нумайрах – тӑхӑр ҫӗре яхӑн ҫын хутшӑнмалла. Ҫав кунхинех Калининӑра, Ершепуҫӗнчи, Ярмушкари, Санарпуҫӗнчи, Ҫӗрпелти ял тӑрӑхӗсенче спорт уявӗсем иртӗҫ. Районти хӑшпӗр предприятипе хуҫалӑхра тата вӗренӳ заведенийӗнче волейболистсен, теннисистсен, кӗрешӳҫӗсен, шашка-шахматла вылякансен ӑмӑртӑвӗсене йӗркелеме, спорт каҫӗсем ирттерме палӑртнӑ, – терӗ Сергей Иванович.

Нарӑсӑн 1-мӗшӗнче Вӑрнарти ачасемпе ҫамрӑксен спорт шкулӗнче кире пукане йӑтассипе ЧР Патшалӑх Канашӗн Председателӗн, РСФСР спорт мастерӗн Ю.Поповӑн кубокне ҫӗнсе илессишӗн республикӑри III ҫул турнир иртет. Ҫак ӑмӑртӑвӑн йӗркелӳ комитетне район администрацийӗн пуҫлӑхӗ Л.Николаев ертсе пырать.

– Вӑрнарсем йӑлана кӗнӗ пысӑк пӗлтерӗшлӗ ҫак турнира хатӗрленме ҫӗнӗ ҫул умӗнех пуҫӑннӑ. Эпир ҫӗр-шывӑн тӗрлӗ регионӗнчи 200 ытла атлета кӗтетпӗр. Пирӗн район чысне Раҫҫей спорт мастерӗсем Денис Тимофеевпа Анатолий Авруйский, республикӑри шкул ачисен спартакиадин чемпионӗ Алик Волков тата ытти ӑста пӑхаттир хӳтӗлӗҫ. Ҫитес шӑмат кун пуҫланакан турнир чӑн-чӑн уяв пек иртӗ, – тет Леонид Григорьевич.

■ Петр СИДОРОВ

Пӗри кукӑль пӗҫерет, тепри...

Виҫӗ пӑнчӑ вырӑнӗнче мӗн пулма пултарассине Вӑрнар районӗнчи Ҫӗньял Хапӑсра пурӑнакан Александр Ильин тӗплӗн каласа кӑтартӗ. Ара вӑл унӑн чун уҫҫи-ҫке: килтех тӗлӗнмелле хитре супӑньсем хатӗрлет. Паллах, супӑне халӗ кирек мӗнле лавккара та туянма ансат. Тем тӗрлине те сӗнессӗ. Тепӗр чухне вӑл хӑш хатӗрленинчен йӳнӗрех те: ку е вӑл ингредиента туянмалла. Вӗсем вара хатӗр супӑньрен те хаклӑрах.

Сашӑна ку пӑшӑрхантармасть, уншӑн ҫывӑх ҫыннисен кӑмӑл туйӑмӗ пӗлтерӗшлӗрех. Тата – кӑсӑклӑ, чуна канӑҫ кӳрекен ӗҫ. Парнелеме те аван.

Унӑн кӑсӑклӑ ӗҫӗпе иртнӗ ҫул Вӑрнарти хутӑш препаратсен заводӗнче иртнӗ куравра паллашма тӳр килчӗ. Унта вӑл хӑй пӗҫернӗ тӗрлӗ тӗслӗ, тутлӑ шӑршӑллӑ кукӑль тата формӑллӑ 100 яхӑн супӑнь тӑратнӑ.

Кӑсӑклану ҫапла пуҫланнӑ: Шупашкарти сувенирсен лавккинче ҫын хӑй аллипе ӑсталанӑ тӗлӗнмелле хитре супӑньсене курнӑ та ҫак шухӑшпа авӑрланнӑ. Кирлӗ рецептсемпе, информацие Интернетра паллашнӑ. Формӑсем туяннӑ. Майӗпен ӑсталӑх ӳссех пынӑ.

– Пӗр супӑнь писсе тухиччен икӗ сехет иртет. Унпа тепӗр куннех усӑ курма юрать, – тет Саша. – Тӗрӗссипе, супӑнь кашниех хатӗрлеме пултарать. Кӑсӑкланни, чӑтӑмлӑх тата кӑштах фантази кӑна кирлӗ...

Хутӑш препаратсен заводӗнче ӗҫлекен ҫамрӑкӑн чун килӗнӗҫӗпе аппаланма вӑхӑчӗ сахалтарах. Анчах юратнӑ ҫыннисем валли ун парне алӑ айӗнчех.

● *Александр Ильин хӑйӗн ӗҫӗсемпе.*

■ Светлана ЧИКМЯКОВА.

Автор сӑн ӳкерчӗкӗ

Чӑваш Республикин ӗҫ тӑвакан влаҫ органӗсен ертӳҫисем 2014 ҫулхи нарӑс уйӑхӗнче граждансене харпӑр хӑй ыйтӑвӗсемпе йышӑнмалли КУНСЕМ

/Цифрӑсемпе йышӑну кунӗсене палӑртнӑ/

03	**В.Н.ИВАНОВ**	Чӑваш Республикин вӗренӳ тата ҫамрӑксен политикин министрӗ
10	**В.А.АВРЕЛЬКИН**	Чӑваш Республикин экономика аталанӑвӗн, промышленнӑҫ тата суту-илӳ министрӗ
17	**М.Г.НОЗДРЯКОВ**	Чӑваш Республикин Министрсен Кабинечӗн Председателӗн ҫумӗ – Чӑваш Республикин финанс министрӗ
24	**В.Н.КУЗЮКОВ**	Чӑваш Республикин Чӗр чунсен тӗнчин объекчӗсене тата вӗсем пурӑнакан вырӑнсене сыхлас, тӗрӗслесе тӑрас тата вӗсемпе усӑ курассине йӗркелес енӗпе ӗҫлекен патшалӑх службин ертӳҫи – Чӑваш Республикин патшалӑхӑн чӗр чунсен тӗнчин объекчӗсене тата вӗсем пурӑнакан вырӑнсене сыхлас, тӗрӗслесе тӑрас тата вӗсемпе усӑ курассине йӗркелес енӗпе ӗҫлекен тӗп инспекторӗ

Чӑваш Республикин ӗҫ тӑвакан влаҫ органӗсен ертӳҫисем граждансене хӑйсен компетенцине кӗрекен ыйтусемпе Чӑваш Республикин Пуҫлӑхӗн Администрацийӗн халӑха йышӑнмалли пӳлӗмӗнче ҫак адреспа йышӑнаҫҫӗ: Шупашкар хули, Республика тӳремӗ, 2 ҫурт, 105-мӗш пӳлӗм.

Йышӑну вӑхӑчӗ: 16 сехетрен пуҫласа 18 сехетчен.

Ыйтса пӗлмелли телефонсем: 62-34-53, 39-36-43.

Чӑваш Республикин Патшалӑх Канашӗнче граждансене 2014 ҫулхи нарӑс уйӑхӗнче харпӑр хӑй ыйтӑвӗсемпе йышӑнмалли КУНСЕМ

/Цифрӑсемпе йышӑну кунӗсене палӑртнӑ/

18	**Ю.А.ПОПОВ**	Чӑваш Республикин Патшалӑх Канашӗн Председателӗ
11	**А.П.КНЯЗЕВ**	Чӑваш Республикин Патшалӑх Канашӗн Председателӗн ҫумӗ – Чӑваш Республикин Патшалӑх Канашӗн Бюджет, финанс тата налуксем енӗпе ӗҫлекен комитечӗн председателӗ
13	**О.В.МЕШКОВ**	Чӑваш Республикин Патшалӑх Канашӗн Председателӗн ҫумӗ – Чӑваш Республикин Патшалӑх Канашӗн Экономика политики, агропромышленнӑҫ комплексӗ тата экологи енӗпе ӗҫлекен комитечӗн председателӗ
20	**П.С.КРАСНОВ**	Чӑваш Республикин Патшалӑх Канашӗн Социаллӑ политика тата наци ыйтӑвӗсемпе ӗҫлекен комитечӗн председателӗ
25	**Н.В.МАЛОВ**	Чӑваш Республикин Патшалӑх Канашӗн Патшалӑх строительстви, вырӑнти хӑй тытӑмлӑх, Регламент тата депутат этики енӗпе ӗҫлекен комитечӗн председателӗ

Граждансене Чӑваш Республикин Патшалӑх Канашӗн йышӑну пӳлӗмӗнче ҫак адреспа йышӑнаҫҫӗ: Шупашкар хули, Президент бульварӗ, 10 ҫурт, 3-мӗш пӳлӗм.

Йышӑну вӑхӑчӗ: 10 сехетрен пуҫласа 17 сехетчен.

Ыйтса пӗлмелли телефон: 64-21-67.

ВУЛАКАН ЫЙТАТЬ, СӖНЕТ, АСӐРХАТТАРАТЬ

Ял пушанмӗ, ҫемьесем арканмӗҫ...

Ял ватӑлать, унӑн пуласлӑхӗ иккӗленӳллӗ, мӗншӗн тесен ҫамрӑксен унта тытӑнса тӑмаҫҫӗ. Вилекенсен шучӗ ҫут тӗнчене килекенсенчен иртет. Пасар экономикин самани ҫамрӑк ӑрӑвӑн кӑмӑл-туйӑмне арпаштарса ячӗ тесен те йӑнӑш пулас ҫук: пурнӑҫӑн хӑш ҫулне суйламаллине хӑшӗ-пӗри ӑнкармасть. Тен, ӑнкарасшӑн та мар. Вӑтӑр ҫулалла ҫывхаракан ҫамрӑкӑн сӑмахӗсем тарӑн шухӑша ячӗҫ.

«Тӗнче касса ҫӳресе ывӑнтӑм. Ҫемьене тытса тӑрас, хваттер туянмашкӑн илнӗ парӑма татас тесе тӗрлӗ ҫӗрте тар тӑкма тиврӗ. Манӑн ҫывӑх ҫыннӑмсемпе юнашар пулас килет, анчах кунта тивӗҫлӗ ӗҫ ҫукки чӑрмантарать. Пӗчӗк бизнес йӗркелеме ирӗк пачӗҫ. Ҫак тӗллевпе илнӗ кредита тӳлесе ывӑнтӑм. Ялта пурӑнмашкӑн кил-ҫурт пур. Анне ялта пӗччен юлнӑ. Хӗл каҫмашкӑн ӑна хамӑр пата илсе килетпӗр. Ҫуллахи вӑхӑтра арӑмпа икӗ ача ун патӗнче ҫӗр ӗҫӗсене кӑштӑртатаҫҫӗ. Хам вара хальлӗхе Мускав облаҫӗнче ӗҫлетӗп».

Унӑн сӑмахӗсенче мӗншӗн аса илтӗм тетӗр-и? Выртан каска мӑкланни пирки несӗлсем ахальтен каламан. Ҫӗр-шыв экономики тӗпрен улшӑннӑ тапхӑрта чылай хуҫалӑх аталану ҫулне тӗрӗс палӑртаймарӗ. Ҫакнашкал лару-тӑрура колхоз-совхоз уйрӑмах йывӑрлӑха кӗрсе ӳкрӗ. Пӗрлешӳллӗ хуҫалӑхсем арканнипе ял халӑхӗ ӗҫсӗр тӑрса юлчӗ. Чӑн та, малтанхи вӑхӑтра чылайӑшӗ тытӑнкаласа тӑчӗ-ха: хирте ятран уйӑрса панӑ ҫӗр лаптӑкӗнче нумай ҫул ӳсекен культурӑсем ҫитӗнтерсе вылӑх-чӗрлӗх усрамалӑх апат хатӗрлерӗ. Ун чухне вӗсем вӑй питти ӳсӗмреччӗ, ачисем шкулта вӗренетчӗҫ. Вӑхӑт малалла шурӗ, аслисен кун-ҫулӗ ватлӑх еннелле сулӑнчӗ, тивӗҫлӗ кану ӳсӗмне илсе ҫитерчӗ. Вӑтам пӗлӳ илнӗ ҫамрӑксен малалла вӗренме е ӗҫлеме ытти ҫӗре тухса кайрӗҫ. Халӗччен шавласа-кӗрлесе тӑнӑ ял пушанса юлчӗ. Ватӑсен йышӗ те чаксах пырать: ҫут ҫанталӑк саккунӗнчен иртеймӗн – вилӗмрен никам та сыхланса юлма пултараймасть. Леш тӗнчене вӑхӑтсӑр кайнисен хушшинче вӑй питти ӳсӗмрисем сахал марри чуна ыраттарать. Ҫакӑн сӑлтавӗ тӗрлӗрен: пӗрин кун-ҫулӗ йывӑр чире пула татӑлать, теприн – хӑй пурӑнма пӗлменнипе...

Тӑван йӑваран вӗҫсе тухнисем каялла таврӑнасси иккӗленӳллӗ. Ялта вӗсене ватӑ ашшӗ-амӑшӗсӗр пуҫне кӗтекен ҫук вӗт – хресчен-фермер хуҫалӑхӗсем йышӑнма хатӗр мар, мӗншӗн тесен йӗркеллӗ условисемпе, шалупа тивӗҫтерме пултараймаҫҫӗ. Ҫемье ҫавӑрса ирӗксӗрех хулара тӗпленмелле, ипотека кредичӗ илсе хваттер туянмалла, ҫав парӑма татассишӗн ӗмӗрӗпех тертленмелле.

Манӑн шухӑшӑмпа – ял пушанса юлнишӗн ҫамрӑк ӑру айӑплӑ мар. Халӑх калашле, пулӑ тарӑнрах шыва кӑмӑллать, этем – хӑтлӑрах вырӑна. Чӑн та, пирӗн хутлӑхри ялсен инфратытӑмӗ ҫуллен лайӑхланса пырать: газ пур, асфальт ҫул сарнӑ, халӗ халӑха таса шывпа тивӗҫтерессишӗн тӑрӑшаҫҫӗ. Ҫак ырлӑхпурлӑхпа килентсе пурӑнмашкӑн кирек кама та шанчӑклӑ ӗҫ кирлӗ. Ӗҫлӗ ҫын кӑна тӗлеллӗн пулать, мӗншӗн тесен вӑл малалла тӗллевлӗн ӑнтӑлать.

Чуна ыраттаракан ҫак ыйтӑва вырӑнти муниципалитет шайӗнче ӑнӑҫлӑ татса памашкӑн хевте ҫитеймӗ, регионӑн, патшалӑхӑн ял хуҫалӑхне ҫӗклемешкӗн, ҫӗр ҫыннине хӑй пурӑнакан ҫӗрте ӗҫлӗ тумашкӑн тивӗҫлӗ мерӑсем йышӑнмалла. Ун пек чухне ял пушанмӗ, ҫемьесем арканмӗҫ, ҫамрӑксен ӗмӗрӗ вӑхӑтсӑр татӑлмӗ.

■ Александр ВИШНЕВСКИЙ.

Шупашкар хули

Ҫамрӑк ӑрушӑн усӑллӑ

«Мӗн?» – ыйтӗ вулакан. Ял историне, хамӑр йӑх-тымар кунҫулне, тӑван тавралӑхӑн паллӑ вырӑнӗсен ячӗ-шывӗ ӑҫтан пуҫланса кайнине тата ыттине те эппин.

Юлашки ҫулсенче ял уявӗсем иртересси йӑлана кӗчӗ. Савӑнӑҫлӑ мероприятие тӑванпӗлӗш пухӑнни, пӗрле савӑнни халӗ пысӑк пӗлтерӗшлӗ. Ытти ҫӗрте тӗпленнӗ паллӑ ентешсен ырӑ ӗҫӗсем пирки пирӗн хыҫҫӑнхи ӑру ҫыннисене кам каласа парӗ?

Ял уявне хатӗрленнӗ май унӑн историйӗпе паллаштарма, ҫӗр-шыв тӑрӑх саланнӑ йӑхташӑмсен хушамачӗсене ҫырса пама вырӑнти хӑй тытӑмлӑх кантурӗн явапллӑ ҫынисем манран пӗрре кӑна мар ыйтнӑ. Клуб ертӳҫисене те ку енӗпе пулӑшма тивнӗ. Иккӗмӗшӗсен ӗҫӗ-хӗлӗпе кӑмӑллах мар-ха ку тӑрӑхра пурӑнакансем. Паянхи пӗчӗк ялсене вӗсем хӑйсен тивӗҫне кирлӗ пек туса пымаҫҫӗ: клубсене ҫакнашкал уявсем тата суйласем умӗн кӑна уҫаҫҫӗ, ӑшатаҫҫӗ тата тирпейлеҫҫӗ, ытти чухне алӑка пысӑк ҫӑра хуралтать.

Сӑмах май, полицин участоки инспекторӗсене те халӑх палламастпе пӗрех, «хӗрлӗ автан» алхассан е пӗр-пӗр усал ӗҫ пулсан кӑна вӗсем инкеклӗ вырӑна ҫитеҫҫӗ, ытти чухне курӑнмаҫҫӗ.

Эпӗ шкул сукмакне такӑрланӑ ҫулсенчех ялти паллӑ пулӑмсене тетраде ҫырса пынӑ. Район хаҫачӗнче кун пирки материалсем пичетленӗ. Ентешсенчен хӑшӗ чи малтан телевизор е ҫӑмӑл автомашина туяннӑ, хӑҫан хытӑ сийлӗ ҫул ҫарнӑ тата ытти те канӑҫсӑрлантарнӑ мана.

1964-1965 ҫулсенче «Чӑвашҫутӑран» Н.Кузьмин бригади яла килсе электричество кӗртрӗ. Унта Шупашкарти электромеханика техникумӗн студенчӗсем ӗҫлерӗҫ, пирӗн патра хваттерте пурӑнчӗҫ.

Шыв кӗртес енӗпе В.Михайлов 1975 ҫулта чылай тӑрӑшрӗ, 2005 ҫулта А.Федоров бригади яла «сенкер ҫулӑм» илсе ҫитерчӗ.

Ҫав ҫулах В.Краснов предприниматель Шупашкартан Услӑ тата Вӑта Пукаш ялӗсене хӑйӗн «ГАЗелӗпе» пассажирсене ҫӳретме тытӑнчӗ.

Халӑха шывлӑ тунӑ Василий Михайлов ячӗ паян маңӑҫа тухнӑ. Шкула кам пуҫарнипе ҫӗкленине те, ҫул сарас ӗҫе пикеннӗ хастара та пӗлекен ҫук.

«Ҫак ыйтупа хатӗрленӗ пӗрлехи ҫырӑва хӑшӗ-пӗри алӑ пусма шикленсе тӑнӑччӗ ун чухне. Халӗ акӑ ҫавсен ачисем тӳрӗ те тикӗс ҫулпа ҫӑмӑл автомашинӑпа кил умнех вӗҫтерсе ҫитессӗ», – аса илет иртнине Елизавета Архипова ветеран.

Ялпа ҫыхӑннӑ паллӑ пулӑмсем пирки пулас ӑрусем валли ҫырса хӑварнисем те йышлӑ пирӗн тӑрӑхра. Вӗсен паххатарлӑ ӗҫӗсем паллакс сентри ҫинче тусан пухса выртмаҫҫӗ, алӑран алла, килӗрен киле, ялтан яла куҫаҫҫӗ. Акӑ Юрий Коротковӑн «Пӗччен хыр пӗччен мар» кӗнеки вулакансемшӗн кӑсӑклӑ. Унта автор тӑван тата кӳршӗ ялсен ҫыннисен пурнӑҫне сӑнланӑ. Иван Илларионов, Ольга Шӗнерпи, Алевтина Мусса, Энӗш Микули, Станислав Куснар, Маркел Илларионов, Ваҫҫа Евдокимов, Рита Михайлова тата ыттисем хӑйсен ентешӗсене халалланӑ кӗнекесене кун ҫути кӑтартма хал ҫитерчӗҫ. Тавах вӗсене пахатарлӑ ӗҫӗсемшӗн.

■ Анатолий АНИШОВ.

Сӗнтӗрвӑрри районӗ

Пахчара

Пӑчкӑ кӗрпи

Кӳршӗпе пӗр шухӑш патне пырса тухаймарӑмӑр. Вӑл ҫӗре пӑчкӑ кӗрпипе пуянлатма сӗнет, эпӗ хирӗҫлетӗп – ҫапла тусан тӑпра йӳҫӗклӗхӗ ӳснине ҫирӗплететӗп.

Чӑн та, пӑчкӑ кӗрпи йывӑр ҫӗршӗн паха имҫам шутланать. Хӑшӗ-пӗри вун-вун ҫул ҫак мелпе усӑ курса пысӑк тухӑҫ илме пултарать.

Пӑчкӑ кӗрпин усси мӗнре-ха? Вӑл клечаткӑна, микроэлементла, лигнинпа, сӑмалапа, эфир ҫӑвӗпе пуян, унсӑр пуҫне тӑпран микрофлорине аталанма пулӑшакан тата усӑллӑ бактерисен йышне 2,5 хут ӳстерме пулӑшакан углеводӑ уйрӑмах паха.

Вӑл ҫӗре типӗтнине те асӑрмалла. Кӗрпен пӗр пайӗ шывӑн 4-5 пайне сӗхса илет. Хӑшпӗр пахчаҫӑ унпа айлӑм вырӑна тӳрлетме усӑ курса ҫӗр ӗҫне малараx пуҫӑнать. Кӳршӗ хӑйӗн ҫӗр лаптӑкӗ тавралла 40-50 см тарӑнӑш канав чавса тухрӗ те ӑна пӑчкӑ кӗрпипе тултарчӗ, ҫӗрӗсскерпе каярахпа ҫӗре пулӑхлатрӗ.

Пӑчкӑ кӗрпи сиенлӗ хурт-кӑпшанкӑна пӗтерме пулӑшать: ҫӗр улми йӑранӗсен хушшине сапсан колорадо нӑррисен йышӗ чакать, кун пек чухне унӑн тытӑмӗнчи сӑмала витӗм кӳрет. Чӑн та, ҫу каҫиччен ӑна темиҫе хут ҫӗнетсе тӑма тивет.

Кӗркунне кӗрпе сийӗпе ыхра йӑранне хуплама пулать, ҫуллахи типӗ ҫанталӑкра вӑл нӳрӗке сыхласа хӑварать.

Пӑчкӑ кӗрпи тӑпрари азота туртса илсе ӑна сиенлеме те пултарать. Ҫавӑнпа унпа им-ҫам пек усӑ курнӑ чухне азотлипе пӗрле хывмалла. Тӗслӗхрен, мочевинӑпа /10 литр шыва 200 грамм хушмалла/ шӑвармалла. Тин сапнӑ кӗрпен кашни тӑваткал метрне кӗркунне 50 грамм нитрофоска хывмалла.

■ В.МИХАЙЛОВА.

Йӗпрес районӗ

Ыйту-хурав

Алимент тӳлемесен

Упӑшка пулнӑ ҫыннӑн ачасемшӗн суд йышӑнӑвӗпе алимент тӳлемелле. Вӑл ӗҫпе тивӗҫтерекен центра учета тӑнӑ та ӗҫсӗрлӗх пособийӗнчен алимент кӳсарать. Ҫав вӑхӑтрах хӑй иккӗмӗш ӗҫ кӗнекипе тепӗр ҫӗре вырнаҫнӑ, уйӑхсерен 80 пин тенкӗ илет. Ӑна явап тыттарма пулать-и? Чӑн тупӑшне кура алимента мӗнле майпа ҫыраса илмелле?

Патшалӑх шучӗпе ӗҫсӗрлӗх пособине тивӗҫнипе пӗр вӑхӑтрах шалу илсе тӑни улталу шутланать, РФ Уголовлӑ кодексӑн 159-мӗш статйипе килӗшӳллӗн преступлени туни пулса тӑрать.

Тӗпрен илсен ӗҫпе тивӗҫтерекен служба органӗсене ӗҫсӗрлӗх пособийӗ илсе тӑракансем тӗлӗшпе вӗсене ӗҫпе тивӗҫтерекенсем страховани тӳлевӗ панипе ҫыхӑннӑ информацие вӑхӑтра парассӗ тата ӑна хӑйсем тӗллӗн тӗрӗслеҫҫӗ. Енчен те упӑшка асӑннӑ евӗр тӗслӗхе тупса палӑртсан материала право йӗркине сыхлакан органсене уголовлӑ ӗҫ пуҫармашкӑн ҫитерессӗ. Асӑннӑ пособие илсе тӑракан граждани официаллӑ мар йӗркепе вырнаҫнӑ, хуҫа уншӑн налук тата социаллӑ тӳлевсем хывмасть тӗк ӑна яваплӑ тыттармашкӑн кансӗр.

Алимент тытса юлнӑ чухне те ҫавӑн пекех пулса тухать. Урӑхла каласан – ача ашшӗн шалӑвне официаллӑ йӗркепе шутласа панӑ тӑк парӑм ыйтӑвӗ ҫине палӑртма май пур. Ӗҫ укҫине алӑран тӳленӗ чухне вара ҫакна усӑмалтма май килмест.

Валентина СМИРНОВА хатӗрленӗ.

Кĕтме пĕлекене кĕтмел кукли.

Ваттисен сăмахĕ.

Пулать вĕт!

Шáпа пӳрнинчен иртеймĕн

Пурнăç кукăрĕнче

Таня пĕчĕкрех чухне çыравçă пулма, ачасем валли асамлă юмахсем хайлама ĕмĕтленетчĕ. Шкулта вĕренме пуçласан шухăшне улăштарчĕ, шăпăрлансене сиплекен тухтăр пулма тĕллев лартрĕ. Аслă классене куçсан биологи кружокне çырăнчĕ, медицинăпа çыхăннă кĕнекесене çине тăрсах «шĕкĕлчерĕ», энциклопедисене те тишкерчĕ. Ашшĕ-амăшĕ хĕрĕн туртăмне хирĕç каймарĕ, питех те кирлĕ профессие суйланăшăн ырларĕ, ăна тĕрлĕ енлĕ пулăшма тăрăшрĕ.

11-мĕш класра вĕреннĕ чухне Таня мединститутри ятарлă хатĕрлев курсĕн занятийĕсене çӳреме çырăнчĕ.

– Хĕрĕм, сана пулăшма лайăх репетитор тупрăм, – терĕ пĕррехинче ашшĕ. – Çамрăк аспирант вăл, çапах хăйĕн ĕçне лайăх пĕлет, витĕмлĕ ăнлантарать. Паян ăна ĕçтешĕн килĕнче куртăм. Марина Юрьевнăн ывăлĕ те медицина институтне вĕренме кĕме хатĕрленет иккен. Шăпах çак преподавателе суйланă вĕсем, ăна ырă кăмăлĕпе анлă тавра курăмĕшĕн сĕре мухтаççĕ. Эсĕ те ку вĕрентекенпе кăмăллă юласса шанатăп. Вăл сан пата çитес эрнере килме килĕшрĕ.

– Аттеçĕм, Гена лайăх репетитор тупнăшăн чунранах савăнатăп. Анчах ман унпа çыхланас килмест. Алинăпа иксĕмĕр хамăра мĕн кирлине институтри занятисенче те аванах ăса хыватпăр, пире унтах килĕшет. Çакăнпа сирĕн çырлахма тиветех-тĕр, – кун пирки сăмах вĕçленнине систерсе пат! татса каларĕ хĕрĕ.

– Хăвăнне ху пĕлетĕн ĕнтĕ, çапах та кăлăхах хирĕçлетĕн. Ку аспирантăн абитуриенчĕсем экзаменсене ăнăçлă тытса института чиперех вĕренме кĕнĕ пирки эпĕ пĕрре кăна мар илтнĕ, – асăрхаттарчĕ асли.

Чи чаплă лектор

Хĕр тантăшсен вĕçĕм кĕнекепе ларни харама каймарĕ, мединститута иккĕшĕ те вĕренме кĕчĕç, анчах расна факультета: Таня хăй ĕмĕтленнĕ пек педиатр пулма хатĕрленчĕ, Алина вара хирурги уйрăмне суйларĕ. Пушă вăхăт юлманнипе юлташсем тăтăшах курнăçаймарĕç, çавăнпа пĕр-пĕрне каласа памалли пухăнсах пычĕ. Пĕррехинче киле таврăннă чухне транспорт чарăнăвĕнче тĕл пулсан тинех сăмах çăмхи сӳтме май килчĕ.

– Пĕлетĕн-и, пирĕн генетика лекцийĕсене халĕ урăх преподаватель вулать, – çĕнĕ хыпарсемпе паллаштарма васкарĕ тусĕ. – Питĕ лайăх вĕрентет, тем те пĕр пĕлет. Вăл каласа панисене урăх нимĕнле кĕнекере те тупса вулаймăн. Хăй питĕ çамрăк пулин те анлă тавра курăмĕпе кашнинех тĕлĕнтерет. Хăйĕн ĕçне чăннипех те чунран парăннă çын темелле. Сăн-пичĕпе кĕлетки тĕлĕшĕнчен те хурлаймăн. Пирĕн ушкăнри хĕрсем уншăн канăça çухатрĕç ĕнтĕ, кашниех хăйĕн çине пăхтарма, кăмăлне çавăрма ĕмĕтленет. Анчах вăл нимĕн те асăрхамасть тейĕн, никама та çывăха ямасть. Хăй авланман-ха. Ахăртнех, савнă пики пурахтăр. Ăнать вĕт хăшĕ-пĕрне. Эсĕ те пырса унăн лекцийĕсене итлеме пултаратăн, вăл пирĕнпе юн кун тĕл пулать, вун икĕ сехетре. Сан ун чухне заняти çук вĕт, эппин, пĕрремĕш аудиторие кил, эпĕ вырăн йышăнса хуратăп, – пĕр чарăнми чĕвĕлтетрĕ савăк кăмăллă Алина.

– Тусăм, йăнăшатăн. Пирĕн расписание иртнĕ эрнере улăштарчĕç çав. Юн кунсерен халĕ коллоквиум пулать, вăл икĕ сехетре çеç вĕçленет. Çавăнпа та эсĕ асăннă пултаруллă вĕрентекенĕн лекцийĕсене эпĕ ĕлкĕрейместĕпех. Шел, паллах, сирĕн чипер каччăна, çамрăк ăсчаха манăн та питĕ курас килетчĕ, – хурланнă пек калаçрĕ çулташĕ тусĕпе сыв пуллашнă май.

Ăслăлăх статйине пула...

Ачаранах сочинени çырма юратнă Таньăна тăваттăмĕш курса çитсен мединститут хаçачĕн редакторĕ пулма шанчĕç. Хĕр тантăшĕсен кăмăлне хирĕç каяймарĕ. Тахçан ача-пăча юмахĕсем хайлама ăста пулнă халапçăн аллинче медицинăпа çыхăннă текстсем те çăмăллăнах çырăнчĕç. Çĕнĕ ĕçре чăн киленӳ тупрĕ хĕр. Уйăхсерен пичетленсе тухакан кăларăм валли вăл ăслăлăх статйисем çеç мар, институт пурнăçĕпе паллаштаракан репортажсемпе интервьюсем те хатĕрлерĕ, сăвăсем те шăрçаларĕ. Тепĕр чухне ытти студент та хаçат ĕçне хастар хутшăнчĕ, вĕрентекенĕсем те айккинче юлмарĕç. Пĕррехинче пĕр преподавателĕ редактор патне электрон почтăпа питĕ вăрăм статья ярса пачĕ. Таня хаçат калăпăшĕ пĕчĕкрех пулнăран ку материала кĕскетме шухăшларĕ. Анчах хăй тĕллĕнех ку ĕçе пикенме тăхтарĕ. Статьяра автор хăй тунă тĕпчевсен пĕтĕмлетĕвĕсене те туллин кăтартнă, темăна тĕплĕ çутатнă. Çавăнпа ăна кирлĕ-кирлĕ мар çĕрте туртса пăрахма хăрарĕ, çивĕч ăс-тăнлă вĕрентекене кӳрентерес мар тесе хăйне редакцие килме чĕнчĕ, хăш-пĕр абзаца кĕскетме ыйтрĕ.

Пысăк калăпăшлă та паянхи медицинăшăн пĕлтерĕшлĕ çак ăслăлăх ĕçне самаях çулланнă профессор пурнăçланă пулĕ тесе шухăшланăччĕ хĕр. Редакцие хăйĕн пекех çамрăк та калаçма ӳркенмен чипер каччă пырса кĕрсен Таня сĕре тĕлĕнчĕ. Вĕсем çăмăллăнах пĕр чĕлхе тупрĕç. Игорь малашне хаçат валли çĕнĕ статьясем хатĕрлеме те пулăшма шантарчĕ. Хăйĕн сăмахне çилпе вĕçтермерĕ вăл. Кĕçех иккĕшĕ те хăйсене пĕрлехи ĕç кăна çыхăнтарманнине ăнкарчĕç. Çывăх туслашнăскерсем тăтăшах тĕл пулма пуçларĕç. Тепĕр уйăхранах аслă шкулта вĕсем пирки пăшăл пătти «пĕçерме» тытăнчĕç, хĕрпе каччăна вăрттăн çураçтарчĕç тесен те йăнăш мар.

...Çулĕсем пĕрлешрĕç

Пĕррехинче хăйĕн тусĕ институтри чи чаплă преподавательпе кафере ларнине Алина та асăрхарĕ.

– Ну, Таня, тĕрĕссине кала-ха: пирĕн Игорь Егоровича мĕнле майпа çавăрма пултартăн? Хăйĕн хыççăн пĕр ушкăн хĕр чупнине пăхмасăр шăпах сана суйланă-çке вăл, – тĕпчерĕ пулас хирург черетлĕ тĕл пулура. – Эпĕ тахçан сана унăн лекцийĕсене пырса итлеме сĕннĕччĕ. Эсĕ вара хăв тĕллĕнех, манран вăрттăн, юрату романĕ хайлама тытăннă иккен. Ну, тĕлĕнтертĕн. Санран кун пеккине кĕтменччĕ, – çиллененçи пулчĕ тантăшĕ.

Анчах чи пысăк тĕлĕнтермĕшĕ кайран, юлашки курсра вĕреннĕ май диплом ĕçне çырнă вăхăтра, пулчĕ. Общежитире пĕрле пурăнакан тусĕсем Çветтуй Татиана кунне паллă тума тухса кайсан Таня ача-пăча чирĕсем пирки тĕплĕнрех вуласа пĕлес тĕллевпе библиотекăна çул тытрĕ. Çавăн чухне хăйĕн уявĕ çинчен мансах кĕнеке купинче ăшталанса ларакан хĕр умне Игорь пысăк чечек çыххипе килсе тăчĕ те кĕсйинчен ылтăн çĕрĕ кăларса савнине качча тухма ыйтрĕ. Вулавăш пӳлĕмĕнче юлнă студентсем çакна асăрхамасăр юлмарĕç-ха, Таня вĕсенчен вăтанса пуçне пĕкрĕ, малтанах нимĕн калама аптрарĕ. Ку вăхăт тĕлне иккĕшĕ те пĕр-пĕринсĕр пурăнайманнине ăнкарса илнĕччĕ ĕнтĕ. Çавăнпа пулас педиатр савнийĕпе туй кĕрекине ларма пĕр сăмахсăрах килĕшрĕ. Çав кунах ăна ашшĕ-амăшĕпе паллаштарас тĕллевпе хăнана чĕнчĕ.

Пĕр-пĕрне чунран савакан хĕрпе каччă йăл-йăл кулса килсе кĕрсен Таньăн ашшĕ пулас кĕрĕвне ыталасах илчĕ. Тахçан шкулта вĕреннĕ чухне хĕрне шăпах çак преподательпе пĕрле экзаменсене хатĕрлентересшĕн пулнă-çке вăл. Анчах ун чухне вĕсене паллаштарма та май килмерĕ. Çапах çамрăксен çулĕсем хĕресленнĕ иккен. Халĕ акă пĕрлешес шанăç та пур. Турă çырнинчен иртеймĕн çав.

■ Лина МĂКĂНЬ

СăмАХ каламаллАХ:

Пурнăçри тĕллевсене пĕчченех пурнăçлама ăнтăлни чăннипех те мухтава тивĕçлĕ. Çапах та ăраскал ума кăларса тăратакан вăрттăн паллăсене те вулама вĕренмелле, йĕри-тавра пулса иртнине тĕплĕ тишкерме пĕлмелле. Çапла майпа пурнăçа ырă енне улăштарма тивĕçлĕ пулăмсене хăвăртлатма меллĕрех-çке. Телее, пурнăç хăех чаршавне уçса йăлтах кăтартать, пĕрле пулмалли çынсен çул-йĕрне пĕр-пĕрин патне çавăрса çитеретех.

Шăпа

Ятлá çынна ял савать

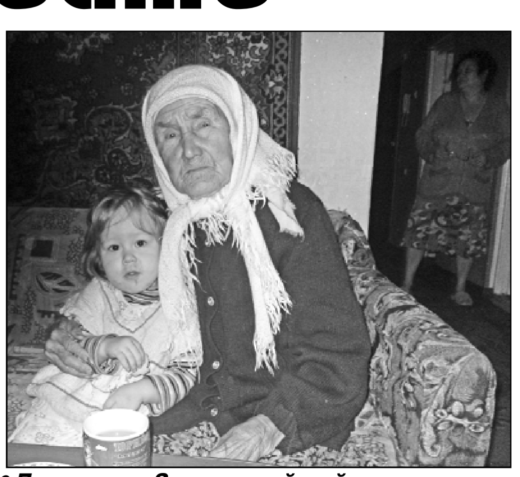

● *Перасковья Захарова мăнукĕпе.*

«Çĕр çинче çĕр çул пурăнасчĕ», – такмакланă ваттисем. Çĕрпӳ районĕнчи Хурамал Туçа ялĕнчи Перасковья Захарова кĕçех 95 çул тултарать. Турра шĕкĕр, хăйне аванах туять-ха вăл. «Атте, Захар Терентьев 70 çул пурăнчĕ, анне Екатерина Афанасьева утмăла çитсен вилчĕ. Эпĕ вĕсенчен иттертĕм. Çакăн чухлĕ пурăнатăп тесе шухăшламан та»,– тет вăл халапласа ларнă май.

Перасковья Захаровна Куславкка районĕнчи Чăрăшкасси ялĕнче 5 ачаллă хресчен çемйинче çуралнă. Унăн ачалăхĕ туслă кил-йышра иртнĕ. Килĕштерсе, шăкăл-шăкăл пурăнакан çемьере мĕн пĕчĕкрен ачасене ĕçлеме, алă ĕçне хăнăхтарса пынă. 6-7 çулта чухне аппăшĕпиччĕшĕпе пĕрле ашшĕ-амăшне килти ĕççене тума пулăшнă. Хĕллехи вăрăм каçсенче çăм чавнă, çип арланă, алсиш-нуски çыхнă. 10-12 çулта чухне кăмака хутма, апат пĕçерме, пир тĕртме, кĕпе çĕлеме, ĕне сума, утă çулма, çурлапа тырă вырма тата кил таврашĕнчи ытти ĕçе те тума пĕлнĕ. Арçын ачасемпе танах çăпата хуçма вĕреннĕ. Пĕве кĕрсен тантăшĕсемпе пĕрле улах ларнă. Хĕрсем унта тĕрленĕ, сӳс арланă, шăтăкла çыхнă. Ĕçлес кăмăл-туртăм яланах пысăк пулнине палăртать Пăраски кинемей.

Перасковья Захаровнăн çамрăклăхĕ Тăван çĕр-шывăн Аслă вăрçи вăхăтĕнче иртнĕ. «Уйра викăпа хутăш сĕлĕ улăмне пуçтаратпăр. Кăнтăрла тĕлнелле ялтан çынсем хашкаса чупса килчĕç, «Вăрçă тухнă!» тесе пĕлтерчĕç. Хăрушă хыпар пурне те хăратса пăрахрĕ. Тӳрех ĕçе пăрахрăмăр та канма лартăмăр. Хамăр макăратпăр. «Паян урăх ĕçлеместпĕр, киле кайăр»,– терĕç. Тепĕр кунне ирех арçынсене вăрçа илсе кайма пуçларĕç. Ялта унта-кунта салтаксен хурлăхлă юрри илтĕнет. Кашни кун тенĕ пек çул çитнĕ 4-5 качча çар комиссариатне лавпа ăсатаççĕ. Ял хуçалăхĕнчи пĕтĕм ĕç хĕрарăмсем çине тиенчĕ. Уй-хир ĕçĕсене вата-вĕтĕпе пĕрле тума пуçларăмăр. Колхоз лашисене те вăрçа иле-иле кайрĕç. Кĕçех вăкăр кӳлме тытăнтăмăр. Вĕсене ĕçе аран-аран хăнăхтаркаларăмăр. 1941 çулта пиччен Кирилăн та вăрçа кайма ят тухрĕ. Вăл танкист пулнă. Хаяр пĕр çапăçура чĕр куççирен йывăр аманса 6 уйăх Саранск хулинче госпитальте выртнă. Кун пирки вăл пире çырупа пĕлтернĕччĕ. Сывалса çитеймесĕрех пиччене вăрçа тепĕр хут ăсатнă иккен. Пĕрле кайнисенчен Кирилл Смоленск облаçĕнчи Ситчев районĕнче хыпарсăр çухални пирки хут килнĕччĕ. Аппан упăшки Иван вăрçăра тыткăна лекнĕ пулнă. Тыткăнри пурнăç пирки каласа памастчĕ, анчах кăшт ĕççен концлагерьте хĕлле чĕрĕ кăшман çинине макăра-макăра аса илетчĕ. Чăрăшкассинчен хĕрсем те вăрçа кайнă. Нина йывăр çын пулса таврăнчĕ. Вăрçă йывăрлăхĕсене халăхпа пĕрле чăтса иртертĕмĕр. 1941 çулăн раштав уйăхĕнче Сĕнтĕрвăрри районĕнчи Чăнкасси, Чĕнер ялĕсем патĕнче шартлама сивĕре окоп чаврăмăр. Киле килсен кăшт кăна кантăмăр, пире Йĕпреç районĕнчи Буинск тăрăхне вăрман касма илсе кайрĕç. Вăрçă валли вутă хатĕрлеме çăпата сырнă нумай хĕр-упраçа пухнă-мĕн кунта. Хĕлĕпех вăрăм пăчкăпа вăрман касрăмăр. Каснă вутта машинăсем çине алă вĕççĕн тиеттĕмĕр. Ир тăрса каçченех ĕçлеттĕмĕр. «Ĕçлемелле, фронтра салтаксене тата йывăртарах»,– тетчĕç. Килтен пĕçерсе пынă çĕр улмирен /вăл килтен илсе килнĕ чухне сивĕпе шăнатчĕ/ яшка янтăлаттăмăр. Малтан пĕр тапхăр Йĕпреçре хваттерте пурăнтăмăр, кайран барака куçарчĕç. Икĕ хутлă нар çинче çывăраттăмăр. Баракра çĕр урайччĕ, тимĕр кăмакана çĕрĕпех çунтараттăмăр. Вутне дежурнăй хурса ларатчĕ, унăн çывăрма юрамастчĕ. Кĕрт тăрăх ашса çӳренипе йĕпеннĕ кĕпе-тумтире каçхине баракра типĕтеттĕмĕр. Çуркунне тин киле таврăнаттăмăр», – аса илет иртнĕ вăхăта кинемей.

Выçăпа, сивĕпе асапланнă пулсан та нăйкăшман вăл, çĕнтерĕве çывхартас тесе ырми-канми ĕçленĕ. Йывăр пулин те чун хавалне çухатман, мал ĕмĕтпе пурăннă. Перасковья Захарова 1947 çулта Çĕрпӳ районĕнчи Хурамал Туçари Лукиян Никифорова качча тухнă. Вăл та вăрçă асапĕ витĕр тухнă. Лукиянăн малтанхи арăмĕ Анфиса 1944 çулта Кăнар вăрманне çапă касма кайсан Армас уйĕнче шăнса вилнĕ. Икĕ ача тăлăха юлнă. Перасковья вĕсене хăйĕн «çунатти» айне илнĕ. Çемьене кĕçех тепĕр виçĕ пепке хушăннă. Çапла, пурĕ 5 ача пăхса ӳстернĕ мăшăр. Пысăк çемьере килĕшӳ, çураçу, туслăх хуçаланнă. Шел, телейлĕ мăшăра ватлăха пĕрле кĕтсе илме пӳрмен. Чире пула Лукиян 1959 çулта пурнăçран уйрăлнă.

Перасковья Захарова тивĕçлĕ канăва тухиччен колхоз правленийĕнче тирпейлӳçĕре ĕçленĕ. Ăна «1941-1945 çулсенчи Тăван çĕр-шывăн Аслă вăрçи вăхăтĕнче хастар ĕçленĕшĕн», «Ĕç ветеранĕ» тата ытти медальпе чысланă. Хулара пурăнма кăмăлламасть Пăраски кинемей. «Унта чуна тăвăр. Ялта – ирĕк, уçă сывлăш, шыв тутлă, халăхĕ кăмăллă», – тет. Тунсăх ан пустăр тесе 4 чăхпа автан, кушак усрать. Вăл хĕлле çăм чавать, кĕнчеле арлать, алсиш-нуски çыхать. Çулла çум çумлать, утă тавăрать. Перасковья Захаровна ачисене те ĕçе юратма, тирпейлĕ, сăпайлă, ырă кăмăллă пулма вĕрентсе ӳстернĕ. Аслă хĕрĕ Саня Украинăра пурăнать. Тивĕçлĕ канура пулсан та общежитире вахтерта вăй хурать. Ывăлĕсем Геронтипе Геннадий учительте ĕçлеççĕ. Çулла ялта пурăнаççĕ, амăшне пулăшаççĕ. Халĕ Пăраски кинемейĕн 10 мăнук, 9 кĕçĕн мăнук. Ĕçпе пиçĕхнĕ хĕрарăм – ялта чи ватти, чи хисеплĕ. Вăл пуриншĕн те ырă тĕслĕх. «Ятлă çынна ял савать»,– теççĕ. Чăнах та, Хурамал халăхĕ ăна сума сăвать. Вăл хăй те кирек кампа та ăшă, шăкăл-шăкăл, вашават. Хăйне ырă сунакансене: «Ман пекех ватăличченех пурăнăр»,– тесе пиллет.

■ Геронтий НИКИФОРОВ

Ăраскал

Каçаре́-ши Максим?

Ачалăхĕ те, яшлăхĕ те аван килчĕç Максимăн. Ашшĕ предпринимательте ĕçленĕрен çуклăхпа нушаланман. Шкул хыççăн çамрăк тĕп хулари пĕр аслă шкулта экономиста вĕренчĕ. Диплом илнĕ хыççăн тăван тăрăхах таврăнчĕ. Ашшĕпе пĕрле ĕçлеме пуçларĕ. Ялти пĕлӳ çурчĕнче вăй хуракан амăшĕ те май килнĕ таран хавхалантарса пычĕ çывăх çыннисене. Нухратлă йĕкĕтпе хĕрсем те туслашасшăн пулни палăрчĕ. Пĕри те тепри ăна меслет тупса клуба чĕнчĕ. Анчах ялти пикесемпе вăхăта ирттермелле тенĕ пек кăна çӳрерĕ.

Акатуйра вара вăл Трак тăрăхĕнчен тăванĕсем патне хăнана килнĕ Ленăпа паллашрĕ. Хăюллă хĕр-упраç Шупашкарта юристра ĕçлетмĕн, ют çĕр-шывра кăларнă çăмăл машинăпа çӳрет. «Хăй те маттур, ахăртнех ашшĕ-амăшĕ те пысăк çынсем. Унпа тăванлашма та намăс мар, вĕçертес марччĕ ăна», – шухăшларĕ Максим. Акатуйра хĕре вăл шашлăкпа сăйларĕ, телефон номерне те ыйтма манмарĕ. Пĕр-пĕрин патне шăнкăравласах тăчĕç вĕсем. Канмалли кунсенче яш хăйĕн тимĕр урхамахĕпе Шупашкара кайса килетчĕ. Максимпа Лена театра, чăваш эстрада юрăçисен концерчĕсене тăтăш çӳретчĕç. Туслăх майĕпен юратăва та куçрĕ. Çулталăкран йĕкĕт пикене мăшăрĕ пулма ыйтрĕ. Лена турткалашмарĕ, анчах яла куçса каясси пăшăрхантарчĕ ăна. Ĕç вырăнĕ пирки те пуç ватрĕ. «Иккĕн пĕрле ĕçлĕпĕр. Каярах, тен, экономиста та вĕренĕн. Хамăрăн ĕç-хĕле шута илсе пыракан бухгалтер кирлех», – терĕ Максим. Çулла чаплă туй тусах пĕрлешрĕç çамрăксем. Ашшĕпе амăшĕ пĕртен пĕр ывăлне: «Уйрăлса тухса ĕлкĕретĕн-ха, пĕрлех пурăнар», – тесе ӳкĕте кĕртрĕ. «Çĕнĕ çын» упăшкипе пĕрле ĕçлеме пуçларĕ. Килте те пĕрле, ĕçре те юнашар. Ашшĕ те хĕпĕртет ĕç ăнса пынăшăн. «Май пур чухне лайăх, ытлă-çитлĕ пурăнмалла»,– тет вăл.

5 теçетке çула хыçа хăварнă Гена /Максимăн ашшĕ/ халĕ те шукăль тăхăнса çӳрет, сывă пурнăç йĕркине пăхăнать, хăйне пăхать. Çавăнпах-тăр хăйĕн çулĕнчен чылай çамрăк курăнать. Япшар чĕлхеллĕскере хĕрарăмсем те саваççĕ. Паянхи хĕрсем хăйсенчен чылай çул аслисене те тиркемеççĕ. Чи кирли – укçа пултăр. Çамрăк хĕрарăмсем те нухратшăнах ĕçекен упăшкисенчен уйрăлса аслисемпе çемье çавăраççĕ. Гена та чиперуксемпе йăкăлйăкăл тума хирĕç мар. Хăйĕн вăхăтĕнчисем кăсăклантармаççĕ ăна, çамрăккисем, илĕртӳллисем чĕрине çунтараççĕ. Чăп-чăмăр кĕлеткеллĕ, нăкă кăкăрлă кинĕпе те тăтăш шӳтлет вăл. Ывăлĕ ĕç пирки район центрне кайнă чухне Ленăна шăккалатпа сăйлать. «Ватă çерçие» хывăхпа улталаймăн çав, хĕрхĕрарăмпа тимлĕ пулма пĕлет вăл. Вĕсен чун-чĕрине сарă çу пек епле ирĕлтермеллине те чухлать.

Ленука юлашки вăхăтра упăшки кăнттамрах, хытăрах пек туйăнма пуçларĕ. Пĕрлешсенех ялан парне, чечек паратчĕ... Халĕ вара: «Хăвна епле туятăн?» – тесе ыйтми те пулчĕ. Ялан ĕç, укçа пирки кăна сăмахлать. Вĕсем пирки кăна шухăшласан ухмаха тухма та пулать.

Пĕррехинче, ĕçпе ирех Шупашкара кайсан, Максим килне палăртнинчен маларах çитрĕ. Çул çинче апат çиме ятарласа чарăнманран хырăм выççине туйса тӳрех килне вĕçтерчĕ. «Ха, аттепе арăм та килтех иккен», – хĕпĕртерĕ çамрăк арçын ашшĕн машинине асăрхаса. Çурта хыпаланса чупса кĕчĕ те ... тăп! чарăнчĕ. Савнă арăмĕпе юратнă ашшĕ чуп туса тăраççĕ! Пушă пулманран кил умне машина чарăннине те сисеймен пулас апăршасем. Кĕтменлĕх вĕсене те минретсе ячĕ пулас, пĕр сăмах та чĕнеймерĕç. «Ленăна преми пек пултăр тесе ылтăн вăчăра парнелерĕм... Юлташла кăна чуп турĕ вăл мана»,– маларах тăна кĕчĕ ашшĕ. Лена вара сăмах чĕнмесĕрех чупса тухса кайрĕ. Максим унăн мăйĕнче йăлтăртатакан хулăн вăчăрана курса юлма ĕлкĕрчĕ. Генăна, паллах, вĕрентекенре ĕçлекен арăмĕ каçарĕ. Ун пеккине халĕччен хăнăхкаланă ĕнтĕ вăл. Анчах мăшăрĕпе ашшĕне Максим каçарĕ-ши? «Çамрăксен уйрăм пурăнмалла»,– тени тĕрĕсех çав...

■ Наталья М.

Елчĕк районĕ

Психолог сĕнĕвĕ

Хáнáху талхáре́

«Сывă-и, юратнă хаçат? Çемьери лару-тăру манăн кăмăла хуçать. Эпĕ качча тухнăранпа çулталăк иртрĕ. Сергейпе паллашнăранпа вара виçĕ çул çитрĕ. Мăшăрăм – çирĕм тăххărта, эпĕ вара 27-ре. Хальлĕхе ача çук-ха. Эпир мăшăрăмпа тĕрлĕ сăлтава пула кашни кунах хирĕçетпĕр. Упăшкан кашни сăмахĕ чĕрене ыраттарать. Унăн асăрхаттарăвĕсем пĕрре те килĕшмеççĕ. Тепĕр чухне вăл мана чăнласах килĕштерет-ши тесе те шухăшлатăп. Манăн ĕç укçи – вăтам. Ку та упăшкан кăмăлне килмест, ытларах илмелле тет. Хăйĕн шалăвĕ, чăнах та, манăннинчен пысăкрах. Сăмах май, хăйĕн укçине мана памасть вăл. Кашни харпăр хăйĕн нухрачĕпе пурăнатпăр. Сергей килти ĕççене тума та пулăшмасть. Çапла пурăнса ывăнтăм. Канас, хама шеллеттерес килет. Çак тапхăрта вăл мана нимĕнле парнепе те савăнтармарĕ. Ачашлăхпа тимлĕх пирки каламастăп та. Хушăран çĕрлене юлса таврăнать. Мана нимĕн те каласа памасть, эпĕ уншăн ют çын тейĕн. Ирĕксĕрех хама ыттисенчен начартарах пек туйма пуçларăм. Ача çурални те улăштармĕ-ши упăшкана?

Юля Г.

Канаш хули.»

Юля, пĕр-пĕрне хăнăхмалли тапхăр пырать халĕ сирĕн. Туй хыççăнхи çул чылайăшĕшĕн йывăртарах килет. Мăшăрăрпа чуна уçса калаçма тăрăшăр, кайран кая юлатăр. Пĕр-пĕринчен ытларах та сивĕнме пултаратăр. Ан манăр, эсир хăвăрах суйланă-çке ăна. Хĕрпе каччă пек çӳренĕ чухне эсир ăна «чи лайăххи» пек йышăннă. Ăна, чаплăскерне, çухатас мар тесе пур енĕпе те юрама тăрăшнă. Ку вара Сергее питĕ килĕшнĕ. Йăлăхтарса çитерсен вара эсир ăна «пьедестал» çинчен антарнă. Çакăн хыççăн вара вăл та улшăннă. Упăшкăр хăйне сиввĕнрех тыткалама тытăннă. Тен, кураймалăх та çуралнă. Кун пек чухне татăклă утăм тумаллах. Хăвăра юратнине тата хисепленине кăтартăр. Хăвăр интерессене, хĕр тусăрсене аса илĕр. Тĕл пулу каçĕсене кайăр, Сергее пăхăнманнине кăтартăр. Ахăртнех, вăл эсир урăх арçын тупма пултарасси пирки шухăшласа илĕ. Анчах хăвăра питĕ ирĕклĕ тытни ăна шухăша ямарĕ тĕк – апла эсир ăна кирлĕ мар. Апла тăк пĕр вырăнта ан тăрăр, ларутăрăва уçăмлатăр.

Манаúмастáп...

«Эпĕ 25 çулта. Авланнă арçынпа ултă çул тĕл пулатăп. Маларах эпир ĕçтешсем пулнă. Халĕ эпĕ урăх ĕçе куçнă /тĕп бухгалтерта ĕçлетĕп/. Апла пулин те курнăçма пăрахман. Гена манран 15 çул аслă. Эпĕ ăна питĕ юрататăп. Вăл та мана савать. Унăн икĕ ача. Вĕсемпе Генăн амăшĕ те пĕрлех пурăнать. Гена: «Арăма кăмăлламастăп, унпа çывăрмастăп»,– тет. Генăн мăшăрĕ ман пирки пĕлет, тăтăшах ман патăма шăнкăравлать. Тĕрĕссине пĕлесшĕн вăл. Эпĕ вара: «Пирĕн хушăра нимĕн те çук», – тетĕп. Мĕншĕн манăн каламалла, туйăмсем пирки упăшкинчен ыйттăр. Эпĕ ăнланатăп: вăл çемйине пăрахас çук. Кун пирки сăмах пуçарсан: «Ăçта кайăп ĕнтĕ эпĕ, çитменнине – аннепе», – тет. Анчах та пире юратупа савăшу кăна пĕрлештермест. Эпир пĕр-пĕрне йывăр лару-тăрура пулăшатпăр, сĕнӳ-канаш паратпăр, хаклатпăр, шанатпăр. Вăл нихăçан та кун пек юратман тет. Эпĕ ăна 100 проценчĕпех ĕненетĕп. Паллах, ачисене ытларах юратать вăл. Кунпа мăнаçланатăп. Ăна манма тархасшăн пулăшсамăр. Тĕрĕс çул çине епле тăмалла-ши? Нумаях пулмасть эпир хирĕçрĕмĕр, тен, мирлешмелле те мар?

Ирина К.

Шупашкар районĕ.»

«100 процентчĕпех ĕненетĕп» тетĕр-ха та, Ирина, анчах хăв пирки те çапла çирĕплетейместĕр те çын пирки епле калăн? «Ачисене ытларах юратать», – тетĕр тата. Кама ытларах савать? Ачасене юратнипе хĕрарăма кăмăллани – расна туйăмсем. Генăпа арăмĕ хушшинчи хутшăнусем пирки те ан ĕненĕр. Паллах, пĕр-пĕрне савма пăрахман вĕсем. Арçын юратман хĕрарăмпа пурăнмасть. Ăна кăмăлламан тăк – пĕр кун та тăмастчĕ. Хваттер çуккине те пăхмастчĕ. Енчен те Генăн арăмĕ сирĕн пата шăнкăравлать тĕк, апла вăл юратăвне упраса хăварасшăн. Мăшăрĕ те çапла тума чармасть ăна. Эсир ăна çемье пурнăçĕнчи кичемлĕхе сирме пулăшатăр – çавă çеç. Çавăнпа пуçа ытлашши каçăртма кирлĕ мар. Тĕрĕслĕхе йышăнма вăхăт мар-ши?

Ыйтусене Елена Алексеева психолог хуравланă.

Страницăна Роза ВЛАСОВА хатĕрленĕ.

Истори

Шурă Олимпиада – тăхăр вуннăра

3. Ырă ята тивĕçлисем

Сумлă юбилей çулне çитнĕ хĕллехи Олимп вăййисен историне малалла тишкерĕпĕр. Кашнин ăмăртăвăн хăйĕн уйрăмлăхĕ, палли пур. Илер-ха, сăмахран, 20 çул каярах Норвегири Лиллехаммерта иртнĕ XVII Олимпиадăна. Мĕнпе палăрнă-ха вăл? Чи малтан – командăсемпе олимпиецсен йышĕпе. Çĕр-шывсен хисепĕ 67 çитнĕ, спортсменсен йышĕ – 1923! Аса илтеретпĕр: 1924 çулхи пĕрремĕш Олимпиадăна 16 çĕр-шыври 258 спортсмен кăна хутшăннă.

Олимпиада протоколĕсенче спортсмен хăш çĕр-шыв командинчен пулнине палăртаççĕ. Шел, 1994 çулхи протоколсенче СССР çук. Мĕншĕн? Совет Союзĕ арканнăран. Республикăсем уйрăм çĕр-шывсем пулса тăнă, Олимпиадăна та хăйсен командисене тăратнă. Биатлон чемпионĕсем Сергей Тарасов, Сергей Чепиков тата Анфиса Резцова, йĕлтĕрпе чупса виçĕ ылтăн медаль çĕнсе илнĕ Любовь Егорова, фигуристсен ăмăртăвĕнче çĕнтернĕ Екатерина Гордеевăпа Сергей Гриньков, чи хăюллă та ăста хоккеистсем Раççей чысне хӳтĕленĕ. Лиллехаммерта Раççей иккĕмĕш вырăн йышăннă, мала тухнă Норвегие 4 очко кăна çитеймен.

● Олимп вăййисен призерĕ Лилия Ефремова.

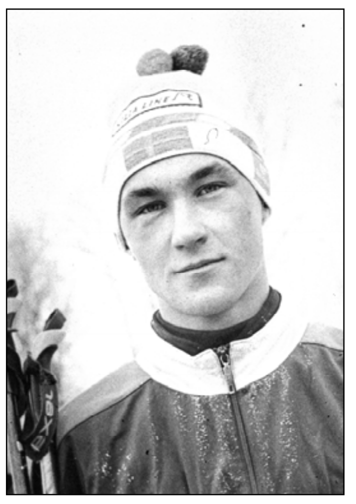

● Сергей Башкиров.

1992 çулччен çуллахи тата хĕллехи Олимп вăййисем пĕр килнĕ. Тепĕр икĕ çултан вĕсене уйăрас тенĕ, çавăнпа 1994 çулхи Шурă Олимпиадăна маларах ирттерĕ. Çав çул çуллахи вăййисем пулман. Часах йĕрке çирĕпленнĕ, халĕ тăватă çулта пĕрре старта тухаççĕ.

1998 çулта олимпиецсен иккĕмĕш хут Японире ăмăртма тивет. Нагано хулинче 72 çĕр-шывăн 2338 атлечĕ спортăн 14 енĕне тупăшать. Германипе Норвеги командисенчен каярах юлса Раççей чысне хӳтĕлекенсем виççĕмĕш вырăн йышăннă. Чемпионсем – вун пĕрĕн. Чи пултаруллисем – Лариса Лазутина йĕлтĕрçĕ. Виçĕ ылтăн, кĕмĕлпе бронза «хусине» тăван çĕр-шыва тавăрсанах «Раççей Федерацийĕн Геройĕ» ят параççĕ. Наганори чемпионсен хушшинче Ольга Данилова, Юлия Чепалова, Елена Вяльбе, Нина Гаврылюк йĕлтĕрçĕсем, Илья Кулик, Оксана Грищукпа Евгений Платов фигуристсем те пур.

Сисмесĕрех XXI ĕмĕре те кĕтĕмĕр. Эппин, 2002 çулхи Олимпиадăна пулса курар. АПШн Солт-Лейк-Сити хулинче иртнĕрен унта ытларах американсем пулнă – 211 спортсмен. Раççей Олимпиадăна 161 спортсмен янă. Çĕнтĕлсенчен пĕри – хĕрарăмсен хоккей турнирĕ. Ăмăртура Канада команди çĕнтернĕ, Раççей хоккеисткисем пиллĕкмĕш, арçынсен – виççĕмĕш. Ытти ăмăртура Ольга Пылева, Галина Куклева, Светлана Ишмуратова, Альбина Ахатова биатлонисткăсем, Михаил Ивановпа Ольга Данилова, Лариса Лазутина йĕлтĕрçĕсем, Алексей Ягудинпа Евгений Плющенко фигуристсен хисеп пьедесталĕ çинче тăрса медальсем илме тивĕçнĕ. Ăнăçупа Виктор Майгуров биатлонист та палăрнă /виççĕмĕш вырăн/, Павел Ростовцев япăх мар ăмăртнă. Биатлонистсен командинче пирĕн ентеш Сергей Башкиров та пулнă. Ахаль мар çамрăкрах чухне Европăри тата тĕнчери чемпионатсенче палăрнă биатлонистăн саппасра ларма тивнĕ.

Тепĕр тăватă çултан Турин /Итали/ XX Олимпиадăра Шупашкарта ăста биатлонистка пулса çитĕннĕ Лилия Ефремова хăйĕн спортри «шăпине» тĕрĕслесе пăхнă. Вăл та Башкиров пекех Г.Салдимиров тренерăн вĕренекенĕ пулнă, пысăк чемпионатсенчен сахал мар наградăпа таврăннă. Теме пула-çке спортра ăнăçсем тунă Башкировпа Ефремова каярахра тăван хуларан урăх çĕре куçса кайнă. Лилия – Украинăна. Кĕрешĕллĕ, пирĕншĕн ютах мар çĕр-шыв чысне хӳтĕлесе вăл Туринта бронза медаль çĕнсе илнĕ. «Пирĕн Лилия Ефремова!» – халĕ те мухтанатпăр эпир Шупашкарти ăмăртусенче пулнă май. Биатлонистсем, йĕлтĕрçĕсем тата ытти спортсменсен хушшинче Олимп тӳпине хăпарма вăй-хал çитерекен çамрăксем пурах пулĕ. Кăçалхи Шурă Олимпиада çывхарса çитнĕ кунсенче вĕсем хăйсене хăюллăрах туйчĕç, ума пысăкрах тĕллевсем лартса чемпионсем пек пулма тăрăшчĕç. Ырă ята тивĕçлĕ вĕсем, Олимп паттăрĕсем.

■ **Юрий ПЛОТНИКОВ,**
спорт журналисчĕ

Курав

Абхазин кĕрхи сăнĕсем

И.Я.Яковлев ячĕллĕ ЧППУра ЧР тава тивĕçлĕ художникĕн Анатолий Даниловăн ĕçĕсен куравĕ уçăлчĕ. Кунта юмахри пек: çутă сăрăсем, илемлĕ сăнсем чуна тыткăнлаççĕ. Кашни картина – хăйне уйрăм тĕнче.

«Çĕнĕ Афон мăнастирĕ» картина поэзипе, илемлĕхпе сывлать. Сăрт çинчи сулахаялла сулăннă чиркӳ сăнарĕ – кĕвĕлĕх палли. Картина çут çанталăкăн хитрелĕхне мухтакан кĕвĕ сапаланăн туйăнать.

«Рица кӳлли»... Тӳпе те, кӳлĕ те, йывăç-курăк та – пĕтĕмпех çутатать. Картинăра талăкăн тĕрлĕ вăхăтĕнчи илеме сăнарланă. Унра – тĕнче мăнаçлăхĕ. Апшар çĕр хăвăлĕ Рица кӳлли патне илсе пырать. Илемлĕ çак вырăнсем художника тĕлĕнмелле хитре темиçе картина çырма хавхалантарнă. Акă пуç çиййĕн усăннă, хаь-халь пусарса хурас пек тăракан сăрт сакăлтисем. «Апшар çĕр хăвăлĕ çывăхĕнчи шурăм пуç» картина пачах урăхла. Вăл Абхази çĕрĕнче пурнăç вĕресе тăнине ĕнентерекен туйăмсем вăратать.

«Гумиста шывĕ» картинăра тапса тăракан юхăм тусем çинчен анать. Çĕр хăвăлĕнчен талпăнса тухса ирĕкелле васкать, сарăлса юхать. Ту юхан шывĕ сивĕ, витĕр курăнать. Пĕр çырана теприпе эрешлĕ кĕпер çыхăнтарать. Айлăмра – кулленхи пурнăç вĕрет. Аякра – шурă юрпа витĕннĕ мăнаçлă тусем, чикĕсĕр тӳпери пĕлĕтсем. Ĕмĕрлĕх паллиллĕ курăмсем чун-чĕрене çавăрса илеççĕ.

«Тусем çинчи ир». Ирхи сывлăмпа çăвăнса тасалнă тĕнче шухăша путнă. Туйăмсен шайлашулăхĕн кĕввине тимлесе тĕлĕрет. Тусемпе юхан шыва çăмăл тĕтре карса илнĕ. «Сухуми хĕрринче» картинăра художник ту айĕпе тăсăлакан çуртсене пĕрин çумне теприне илемлĕн вырнаçтарнă. Нумаях пулмасть çак вырăнсенче хаяр çапăçусем пынă. Халĕ кун пирки хирсене мина хунине пĕлтерекен хăмасем кăна аса илтереççĕ. «Кăвак тусем». Кăнкăвак тӳпе, тусем те çавăн тĕслех. Хăвна вĕççĕр-хĕрсĕх кăвак тĕнчере вĕçнĕнех туятăн. Çак илеме тем чухлĕ сăнасан та киленĕç чиккине тупаймастăн.

«Сухуми. Причал çывăхĕнче», «Ту айĕнчи ял», «Сухуми çывăхĕнчи тусем», «Рица хĕрринчи кĕрхи сăрăсем», «Сухуми таврашĕнчи Хура тинĕс», «Сухуми паркĕнчи коллонада», «И.Сталин дачинчи сăнсем»... А.Данилов художник кăнтăрта ӳкернĕ живопиç картинисен ярăмĕ питĕ пуян.

– Анатолий Васильевич, сире çак экспозицие хатĕрлеме мĕн хавхалантарчĕ?

– Çакă пĕтĕмпех Пĕтĕм тĕнчери I «Абхазин кĕрхи сăнĕсем – 2013» арт-пленэрти ĕçсем. Мероприятие республика никама пăхăнманлăх статусне илнĕренпе 20 çул çитнине халалланă.

– Конференцие камсем хутшăнчĕç? Мĕн кăсăкли пулчĕ?

– Пленэра Раççейĕн тĕрлĕ кĕтесĕнчен, ют çĕр-шывсенчен килнĕ 40 ытла çын хутшăнчĕ. Вĕсем – ӳнер педагогикинчи ĕçтешсем, ӳнер академийĕсен, аслă шкулсен ӳнер-графика факультечĕсен представителĕсем. Пире Сухуми хулинчи Абхази патшалăх университетĕнче ăшшăн кĕтсе илчĕç. Конференцире хальхи вăхăтри ӳнер педагогикинчи çивĕч ыйтусене пăхса тухрăмăр. Кашни кун Абхазири илемлĕ вырăнсене илсе çӳрерĕç, авалхи йăла-йĕркепе, историпе, культурăпа паллаштарчĕç.

– Анатолий Васильевич, тăваттăмĕш çул сирĕн пултарулăха сăнатăп. Хальхи курав хăйне евĕрлĕхпе уйрăлса тăрать. Кăмăла çĕклет, хаваслăх çуратать. Мĕнпе çыхăннă çакă?

– Кавказăн пуян çут çанталăкĕ хавхалантарчĕ. Тĕлĕнмелле хитре, асамлă кунта. Хыр тата каштан Хура тинĕс çыранĕсене çавăрса илнĕ. Çулталăкăн тĕрлĕ вăхăтне илсе каякан тусем: аялта çулла пулсан çӳлерех ĕмĕрхи юр сарăлса выртать. Юман, пихта, чăрăш вăрманĕсен чикки çук. Рица шывĕ тата мĕне тăрать? Шыв сиккисем... Çĕнĕ Афон тăвĕсен тăррине хăпарсан хăвна çĕр çиййĕн вĕçнĕнех туятăн. Унсăрăн епле-ха? Ура айĕнчех пĕлĕтсем ишеççĕçке...

– Тусем маншăн хăрушă вырăнсем пек туйăнаççĕ. Кавказра пурнăçшăн инкек кăларса тăратнă самантсем пулмарĕç-и?

– Пĕтĕм айăп – этемре хăйĕнче, тем те пĕр пĕлес килни тепĕр чухне пысăк инкек патне илсе çитерет. Манăн та ту çине хăпарас, çĕр хăвăлне анас килчĕ. Çĕнĕ Афон тăррине çитсе курас туртăма вара çĕнтереймерĕм. Вырăна çитме икĕ сехетрен кая мар кирлĕ. Ĕмĕт-тĕллев мĕн тăвать? Çула 33 минутра парăнтартăм вĕт.

– Анатолий Васильевич, çул çӳрев мĕнпе асра юлчĕ?

– Абхазире çак çĕр-шыв историйĕ, халăхăн хăйне евĕр йăли-йĕрки, мухтавлă ывăлĕхĕрĕ пирки çĕннине сахал мар пĕлтĕм. Художниксен хушшинче çĕнĕ туссем тупрăм. Тата унта курнă тусенчен лайăхраххи эпĕ ӳкерменнисем çеç пулма пултарнине ăнлантăм...

А.Данилов Абхазире пĕр эрне пулнă. Çак вăхăтра 30 ытла картина, вун-вун этюд, ӳкерчĕк тунă, икĕ хутчен ăсталăх класĕ ирттернĕ. Тăватă картинине пленэра йĕркелекенсене парнеленĕ. Çав ĕçсем ӳнер галерейине никĕслеме хавхалантарнă. Пĕтĕм тĕнчери I «Абхазин кĕрхи сăнĕсем – 2013» пленэра хутшăннисен ĕçĕсен куравĕнче чăваш художникне çĕнтерӳçĕ дипломĕпе чысланă.

■ **Людмила КУТЬИНА**

Аса илер-ха

Эстрада юррисен пĕрремĕш фестивалĕ

1989 çулхи кăрлачăн 13-14-мĕшĕсенче Шупашкарта чăваш эстрада юррисен I «Чăваш Ен çеммисем» республика фестивалĕ иртнĕ. Халăх Стас Владимиров, Сергей Павлов, Петр Романов, Ольга Малеева, Вероника Арисова, Михаил Федоров тата ытти çамрăк юрăçа шăпах çак фестиваль хыççăн пĕлме пуçланă.

● Агрегат завочĕн «Илем» ансамблĕ.

Мероприятие йĕркелес шухăша ЧАССР Культура министерстви, Республикăри культура, çут ĕç тата халăх пултарулăхĕн ăслăлăх-методика центрĕ, Çамрăксен çурчĕ, ВЛКСМ Чăваш облаç комитечĕ 1988 çулхи çуркунне палăртнă. Йĕркелӳçĕсем эстрада юррисене чăваш çамрăкĕсен хушшинче сарас, çĕнĕ ятсем тупас тĕллеве тĕпе хунă. Çав çулсенче республикăра эстрада юррисем аталансах çитеймен-ха. Фестивале хутшăнма никама та чарман. Профессионал композиторсемпе вокалистсем çеç мар, хăй тĕллĕн вĕреннĕ юрăçсем те пултарулăхĕпе паллаштарма пултарнă.

Фестивале пуçаракансенчен пĕри Валерий Игнатьев мероприяти умĕн пĕр кун маларах хаçатра çапла çырнă: «...Фестиваль юрлама юратакансемшĕн пысăк савăнăç кăна пулса ан тăтăрччĕ. Вăл чăваш эстрада юррисене аталантарма хистекен паллă пултăр. Ӳлĕмрен ăна çулсерен ирттересчĕ. Унта Атăлçи тăрăхĕнчи республикăсенчи тата облаçсенчи юрăçсем те хутшăнччăр. Сăмах май, кăçалхи фестивальте Хусан, Ĕпхӳ, Йошкар-Ола авторĕсемпе юрăçисем те пулĕç». Статьяра вăл çавăн пекех композиторсем чăваш юррисемпе ĕçлеменнине палăртать: «...чăваш эстрада юррисене специалистсем тата пултарулăх лабораторийĕ çукки аталанма чăрмантарать. Эпĕ малашне ку енĕпе ăнăçуллăрах пуласса шанатăп».

I республика фестивалĕ Чăваш музыка театрĕнче /халĕ – Чăваш патшалăх оперăпа балет театрĕ/ уçăлнă. Пĕрремĕш куна чăваш юррин конкурсĕ пек ирттернĕ. Унта хутшăнма 25 юрă суйласа илнĕ. Вĕсен авторĕсем – Ф.Лукин, Н.Казаков, А.Токарев, Е.Изранова, Г.Маркиянов, В.Дмитриев, С.Асамат т.ыт.те. Программăн юрă-кĕвĕ пайне Валерий Игнатьев ертсе пынă.

Пĕрремĕш кун сцена çине уява йыхравланă коллективсем тата артистсем тухнă. Приборсем тăвакан завод клубĕн ритм-балет ушкăнĕ, агрегат завочĕн «Илем» ансамблĕ, республика театрĕсен артисчĕсем пултарулăхĕпе савăнтарнă.

Икĕ кунхи тупăшусем хыççăн çĕнтерӳçĕсене палăртнă. Авторсен тата юрăççен хушшинче пĕрремĕш вырăнсене Николай Казаков йышăннă. Иккĕмĕш вырăнта – Екатерина Изранова композитор /Новосибирск хули/ тата Çамрăксен çурчĕн «Телей» ансамблĕн ертӳçи Валерий Игнатьев. Вокалистсен хушшинче иккĕмĕш вырăна Ольга Малеева /Çĕнĕ Шупашкарти Пионерсен çурчĕ/ тата Шупашкарти Петр Романов тухнă. Вăл фестивале хăй тĕллĕн вĕреннĕ композитор пек те хутшăннă. Юрăсен авторĕсен хушшинче Петр Романов Вячеслав Петровпа виççĕмĕш вырăна пайланă. Вокалистсенчен виççĕмĕш вырăнта – ЧАССР Патшалăх телерадио солистки Елена Степанова тата ДИС ресторан ушкăнĕн юрăçи Сергей Алексеев.

Фестивале Чăваш телекуравĕ эфира кăларнă. Çамрăксен музыка юхăмĕн аталанăвĕнче тарăн йĕр хăварнă мероприяти хыççăн телекуравра «Рок. Эстрада. Джаз» /Юрий Лебедевпа Юрий Цимковский ертсе пынă/, радиора Сергей Зобовăн «Популярная компания» программăсем çуралнă. Республикăри Культура, çут ĕç тата халăх пултарулăхĕн ăслăлăх-методика центрĕ «Ритмы Чувашии» информаципе юрă-кĕвĕ хаçатне, «Аван-и?» журнал кăларма пуçланă.

Фестивале 1991 тата 1993 çулсенче те ирттернĕ. «Чăваш Ен çеммисем» республикăн культура пурнăçĕнчи паллă пулăм, çамрăксен наци юрри-кĕввине аталантаракан никĕс пулса тăнă. Анчах малаллахи çулсенче ун пирки маннă, чылай хушă вуçех те йĕркелемен. 2006 çулта çеç çĕнĕрен чĕртсе тăратма мехел çитернĕ. Пуш уйăхĕн 12-31-мĕшĕсенче Чăваш Республикин Халăх пултарулăхĕн çурчĕ «Чăваш Ен çеммисем – çĕнĕ хум» эстрада музыкин фестивалĕн смотр-конкурĕсене ирттернĕ.

■ **Мария БЕЛКОВА,**
хальхи истори архивĕн ĕçченĕ

Пулать вĕт!

Герман Титовран автограф илнĕ

Улатимĕре те салтака кайма ят тухрĕ. Анчахрах кăна-ха ăна амăшĕ ачашшăн Улай тесе чĕнетчĕ. Сăмах май, халĕ те çавăн пекех чĕнет. Улттăн пĕр тăван вĕсем, Улатимĕр – асли. Çавăнпа килти ĕç ытларах ун çине тиенетчĕ. Амăшĕ колхозра тăрăшать. Ашшĕ автокранпа ĕçлет. Канашри çар комиссариатне каясси икĕ кун юлсан мучĕшĕ лаша кӳлсе килчĕ, çамрăксем Улатимĕре салтак юрри юрласа ял тăрăх илсе çӳрерĕç.

Пуйăс кустăрми кăлтăртатнă май Улатимĕр шухăша путрĕ. Командăра – чăвашсем иккĕн. Улатимĕр – Шăхасантан, Улюш – Елчĕкрен. Пуйăс вĕсене Казахстанри Тюра-Там станцине илсе çитерчĕ.

Чăваш ачисем салтак пăтти çур çул çиеççĕ ĕнтĕ. Малтанхи икĕ уйăхра вĕсене çар пурнăçне хăнăхтарчĕç. Тепĕр виçĕ уйăх ытла вăрттăн объектсене кĕмелли пропусксемпе паллаштарчĕç. Ку – питĕ кăткăс ĕç. Мĕншĕн тесен Байконур çеçен хирĕнче темĕн тĕрлĕ объект та пур, кашнин – уйрăм пропуск. Чи "хаклă" объект – космонавтсем пурăнаканни. Çав хушăрах салтаксене кун сиктерсе стройпа утма тата автоматпа пеме вĕрентрĕç.

Улатимĕр постра тăма пуçлани çур çултан иккĕмĕш эрне çине кайрĕ. Хуралта вĕсем иккĕн: сержант тата вăл. Унта кĕриччен вĕсене çирĕппĕн асăрхаттарчĕç: "Пропуск пулмасан никама та ирттермелле мар. Генерал пулсан та!" Акă хапха умне "Волга" пырса чарăнчĕ, унта – авиаци полковникĕ. Улатимĕр чупса пычĕ те чыс парса пропуск кăтартма ыйтрĕ. Кăнн! пăхрĕ полковник салтак çине, унтан кăмăллăн кулса: "Палламастăн-и вара эсĕ мана?" – тесе ыйтрĕ. "Ниепле те паллаймарăм!" – тепĕр хут чыс парса хуравларĕ салтак, каллех пропуск ыйтрĕ. Полковник шалти кĕсйинчен пропуск кăларса салтака кăтартрĕ. "Титов Герман Степанович", – вуларĕ Улатимĕр. "Таçта илтнĕ ку хушамата" – вĕлтлетрĕ салтакăн пуçĕнче. "Çак пропускпа пур объекта та кĕме пулать", – вĕрентнине аса илчĕ те Улатимĕр полковнике чыс парса ирттерсе ячĕ. Сержант Улатимĕртен кам иртсе кайнине ыйтса пĕлсен: "Титов вăл, иккĕмĕш космонавт, Гагарин хыççăн космоса вĕçнĕ", – тесе хучĕ. "Ак тамаша, – тĕлĕнчĕ Улатимĕр, – вара эпĕ космонавтпа калаçрăм-и?" Ăна паллайманшăн ӳкĕнчĕ вăл. Çамрăк каччă космонавтпа хирĕç тăрса калаçатăп тесе тĕлĕкре те ĕмĕтленмен. Тепĕр икĕ çул постра тăнă вăхăтра Улатимĕрĕн чылай космонавтпа тĕл пулма тиврĕ. Анчах пĕрремĕш тĕл пулăва чăваш салтакĕ ĕмĕрлĕхех ас туса юлчĕ. Çак тĕл пулăва çирĕплетсе çар билечĕн юлашки хуплашки çине вăл Герман Степанович Титовран автограф илчĕ. Çапла вара чăваш çамрăкĕсем тĕнче уçлăхне малтан вĕçнĕ космонавтсене сыхлама тивĕç пулчĕç.

■ **Владимир МИХАЙЛОВ.**
Канаш районĕ

Тем те пĕр

Ăна Владимир Григорьевич Титов тесе чĕнеççĕ. 3 çул каялла вăл, Абакан хулинчи больница хирургĕ, Хакас Республикин Сывлăх сыхлавĕн министерствине ертсе пынă. Çапах та ăшă вырăна пусĕпех куçма кăмăл туман. Больницăсенче кадрсем çитменнине ăнланса Владимир Григорьевич хăйне тăван больницинче операци тумашкăн ирĕк пама ыйтнă. Хирург та, министр та вăл халь. Нумаях пулмасть Хакаси пуçлăхĕ унăн ыйтăвне официаллă майпа тивĕçтернĕ. Раççейре кунашкал чиновниксем те пур иккен-ха!

Паян «Сывлăх» хаçатăн çĕнĕ номерĕ пичетленсе тухрĕ

- **Клетчатка куллен кирлĕ.**
- **Тутлă, йӳнĕ, сиенсĕр çимĕçсем.**
- **Манăçлăх нушинчен сипленме.**
- **Пыр чĕпĕтме пăрахать.**
- **Хăлха япăхрах илтме пуçларĕ-и?**
- **Организм вараланнин паллисем.**
- **Юн тымарĕсене çирĕплетеççĕ.**
- **Вĕтетнĕ мускат мăйăрĕпе.**
- **Иммунитета апельсин кĕселĕ лайăхлатать.**
- **Хырăм ай парĕ шыççан.**

Факс: /8352/ 28-83-70.
E-mail:hypar2008@rambler.ru
реклама пĕлтерӳ
Тел.: 28-83-70.
316-мĕш пӳлĕмре йышăнаççĕ.

Саламлатпăр

Элĕк районĕнчи Кармал ялĕнчи Николай Ильич ИВАНОВА 50 çулхи юбилейпе ăшшăн саламлатпăр. Пурнăçăн тумхахлă та анлă çулĕпе йывăрлăхсене çĕнтерсе шанчăклă утма çирĕп сывлăх, тулли телей, пархатарлă кун-çул сунатпăр.
Ивановсем, Торгашовсем, Кошелевсем, Черкасовсем, Степановсем тата ытти тăванĕ.

Раççей Федерацийĕн "Раççей Федерацийĕнчи судьясен статусĕ çинчен" саккунĕн 5 статйипе килĕшӳллĕн Чăваш Республикин Судьясен квалификаци коллегийĕ Чăваш Республикинчи Канаш районĕн сучĕн председателĕн çумĕн вакантлă должноçĕ уçăлни çинчен пĕлтерет.
Раççей Федерацийĕн "Раççей Федерацийĕнчи судьясен статусĕ çинчен" саккунĕн 5 статйин 6 пунктĕнче кăтартнă тивĕçлĕ документсемпе заявленисене 2014 çулхи нарăсăн 27-мĕшĕччен ĕç кунĕсенче – 8-тан пуçласа 12 сехетчен тата 13-рен пуçласа 17 сехетчен, 2014 çулхи нарăсăн 27-мĕшĕнче 18 сехетчен çак адреспа йышăнаççĕ: Шупашкар хули, Президент бульварĕ, 12 çурт, 302 пӳлĕм.
Ыйтса çырнисене хăçан тата ăçта пăхса тухассине претендентсене çирĕплетнĕ йĕркепе пĕлтерĕç.

Администрация Батыревского района Чувашской Республики информирует заинтересованных лиц о приеме заявок от граждан и юридических лиц на предоставление земельного участка из земель сельскохозяйственного назначения, для сельскохозяйственного производства в аренду сроком на 49 лет с кадастровым номером 21:08:340301:341, площадью 12537 кв. м., местоположением: Чувашская Республика, р-н Батыревский, с/пос. Шыгырданское.
Заявки принимаются в течение месяца по адресу: 429350, Чувашская Республика, Батыревский район, село Батырево, пр. Ленина, д. № 5, каб. № 7. Справки по телефону: 8(83532)6-14-26, 6-13-60.

ПРОДАЮ

33.Гравмассу, песок, **керамзит, щебень, торф.** Недорого. Доставка. Т. 89053465671.

66.Заборы кованые. Т. 89276689587.

КУПЛЮ

70.Дом с участком в любом состоянии. Т. 8-927-667-07-63.

«Хыпар» хаçатăн çитес номерĕ нарăс уйăхĕн 1-мĕшĕнче тухать.

чăваш халăх хаçачĕ
ХЫПАР

УЧРЕДИТЕЛЬСЕМ – ЧĂВАШ РЕСПУБЛИКИН МИНИСТРСЕН КАБИНЕЧĔ, "ХЫПАР" ХАÇАТ РЕДАКЦИЙĔ
Федерацин çыхăну, информаци технологийĕсен тата массăллă коммуникацисен сферинчи надзор служби Чăваш Республикинчи управленийĕнче 2013 çулхи çу уйăхĕн 31-мĕшĕнче ПИ ТУ21-00281 №-пе регистрациленĕ
"Хыпар" индексĕ – 54800, "Хыпар"-шăмат кун" – 78353, "Çамрăксен хаçачĕ" – 54804, "Чăваш хĕрарăмĕ" – 11515, "Сывлăх" – 11524, "Кил-çурт, хушма хуçалăх" – 54806.

Директор-тĕп редактор А.П.ЛЕОНТЬЕВ
Номер редакторĕ М.М.АРЛАНОВ
РЕДКОЛЛЕГИ:
М.М.АРЛАНОВ /тĕп редактор çумĕ/
А.П.ЛЕОНТЬЕВ / директор – тĕп редактор/
Г.А.МАКСИМОВ /тĕп редактор çумĕ/
С.Л.ПАВЛОВ /тĕп редактор çумĕ/
Н.Г.СМИРНОВА /культурăпа чăваш диаспорин пайĕн редакторĕ/
Ф.П.ЧЕРНОВ /яваплă секретарь – техника центрĕн пуçлăхĕ/
Дежурнăй редактор А.П.МИХАЙЛОВ

Адрес: 428019, ШУПАШКАР, ИВАН ЯКОВЛЕВ ПРОСПЕКЧĔ, 13, ПИЧЕТ ÇУРЧĔ, III ХУТ, "ХЫПАР".
ТЕЛЕФОНСЕМ
Редакци телефонĕсем:
56-00-67 – директор – тĕп редактор
56-33-64 – тĕп редактор çумĕ
56-04-17 – тĕп редактор çумĕ
62-08-62 – секретариат, яваплă секретарь
пайсем:
28-85-01 – общество пурнăçĕпе политика пайĕ
56-05-21 – журналист тĕпчевĕсен тата куçару пайĕ
56-08-62 – экономика пайĕ
56-22-31, 28-85-91 – социаллă пурнăçпа вĕренӳ пайĕ
56-08-61 – культурăпа чăваш диаспорин пайĕ
56-04-26, 28-85-87 – хроникăпа хамăр корреспондентсен пайĕ
28-82-91 – корректорсем
56-45-94 – фотокорреспондент
бухгалтери – 28-83-64
коммерци дирекцийĕ:
28-83-70 – рекламăпа пĕлтерӳсен пайĕ
56-20-07 – çырăнтарупа реализаци пайĕ
корр. пункчĕсем:
8-937-398-75-33 – Хĕрлĕ Чутай,
/8-835-38/ 2-18-02, 2-11-95 – Йĕпреç
28-85-71 – Чăваш Республикин Журналистсен союзĕн правленийĕ
hypar2008@rambler.ru
Ĕç кунĕ 8 сехет те 45 минутран пуçласа 17 сехет те 45 минутчен, шăмат кунпа вырсарни кунсăр пуçне.

Факс: /8352/ 28-83-70
Электрон почта: hypar@mail.ru

Хаçата «Хыпар» Издательство çурчĕ» АУ техника центрĕнче калăпланă, «Чăваш Ен» ИПК» АУО типографийĕнче пичетленĕ. 428019, Шупашкар хули, И.Яковлев проспекчĕ, 13. 56-00-23 – издательство директорĕ.

РЕКЛАМĂПА ПĔЛТЕРӲСЕНЕ 316-мĕш пӳлĕмре йышăнаççĕ. Тел. 28-83-70.
Офсет пичечĕ. Калăпăшĕ 2 пичет листи. Рекламăпа пĕлтерӳсен чăнлăхĕшĕн вĕсене паракансем яваплă.
Хаçатри рекламăсăр тӳлевлĕ информаци материалĕсем "Реклама çинчен" федераци саккунĕн 2 ст. килĕшӳллĕн **"Аталану çулĕпе", "Ят-сум", "Ĕç тата çын", "Самана таппи", "Компетентлă"** рубрикăсемпе пичетленеççĕ.
Пичете графикпа 21 сехетре алă пусмалла, 20 сехет те 45 минутра алă пуснă.
Тираж 7871. Заказ 302.